

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

bakalářské kombinované studium
2009 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Petra Stráňavová

Psychologické aspekty percepce sociálních změn u osob
nad 50 let

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Blanka Farková

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined (Part time)
2009 - 2012

BACHELOR THESIS

Petra Stráňavová

Psychological aspects of social changes perception
by the people over 50 years of age

Prague 2012

The Bachelor Thesis Work Supervisor:
Mgr. Blanka Farková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 26. 2. 2012

Jméno autorky: Petra Stráňavová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat magistře Blance Farkové za její odborné rady a pomoc při vedení práce a dále všem respondentům za jejich ochotu při vyplňování dotazníku.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá psychologickými aspekty vnímání sociálních změn u osob nad 50 let. Zaměřuje se na oblasti percepce změn u osob mezi 50 - 60 lety spojené s věkovou diskriminací, s nezaměstnaností, s ukončením pracovní kariéry, přípravou na odchod do penze a vnímáním života v penzi. Zároveň se snaží zachytit vnímání změn lidí této věkové kategorie spojené s vlastním fyzickým i psychickým stárnutím a změnami v rodinném životě jako jsou odchod dětí z rodiny, změny v partnerském a manželském svazku, péče o stárnoucí rodiče, umírání blízkých.

Klíčové pojmy

Ageismus, důchod, krize středního věku, manželství zralého věku, nezaměstnanost, období mezi 50 - 60 lety věku člověka, sociální změny, stárnutí člověka, ukončení pracovní kariéry, zralá dospělost.

Annotation

This thesis addresses the psychological aspects of social changes perception by people over 50 years of age. It focuses on the feelings of individuals between 50 to 60 years related to ageism, unemployment, the end of their career, preparing for retirement and perception of life in retirement. It simultaneously aims at capturing the feelings of people in this age group associated with the very physical and mental aging and changes in family life such as children leaving the family, changes in partnership and marriage, care for aging parents, dying of beloved ones.

Key words

Human aging, social changes, mature adulthood, period between 50 to 60 human years of age, ageism, unemployment, marriage in the middle age, midlife crisis, career termination, retirement.

OBSAH

ÚVOD	8
1. Charakteristika pozdní (zralé) dospělosti: 50-60 let.....	10
2. Obraz stáří ve společnosti - demografické údaje.....	12
2.1 Proměna společnosti a obraz stárnoucích	13
3. Ageismus	15
4. Stárnutí těla - stárnutí orgánů a proměna jejich funkcí	18
4.1 Změna hormonální produkce	20
4.2 Stárnoucí nervová soustava a intelektuální schopnosti.....	21
4.3 Nejčastější nemoci v období mezi 50 - 60ti lety	23
4.4 Akceptace stárnoucího těla	24
5. Stárnutí, intimita a proměna genderové role	25
6. Manželství zralého věku.....	27
7. Role prarodiče.....	30
8. Vztah ke stárnoucím rodičům.....	31
9. Ukončení profesní kariéry a odchod do důchodu.....	33
9.1 Druhý životní program - po odchodu do důchodu.....	35
10. Nezaměstnanost	37
10.1 Nezaměstnanost a její dopad na fyzické a psychické zdraví	40
10.2 Životní strategie nezaměstnaných a podpora státu	41
11. Cíl průzkumu	44
11.1 Přípravná fáze průzkumu.....	45
11.2 Realizační fáze průzkumu.....	46
11.3 Analýza dat	Chyba! Záložka není definována.
11.4 Výsledky průzkumu.....	54

ZÁVĚR	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	58
SEZNAM PŘÍLOH.....	61

ÚVOD

Tato bakalářská práce je věnována psychologickým aspektům vnímání sociálních změn u osob ve věku mezi 50 - 60 lety. Lidé se v tomto období setkávají s různými změnami a tématy, na které musí reagovat a s kterými je potřeba se vyrovnat. V rovině osobní se jedná o akceptaci vlastního fyzického i psychického stárnutí a změnu v pohledu na svět spojenou s uvědoměním si krátkého se času života. Mění se také vztah k dětem, k vlastním stárnoucím rodičům, přichází nová role prarodiče a proměňuje se manželský či partnerský vztah. Co se stresových záležitostí týká, častěji než dříve, se lidé v tomto věku musí vyrovnávat s nemocemi a se ztrátou blízkých, jež se do budoucna stává neodlučitelnou a bohužel stále častější součástí života.

V pracovním životě dochází k úvahám o ukončení profesní kariéry a životě v důchodu. V tomto věkovém období je velkým tématem horší uplatnitelnost na trhu práce spojená s rostoucí nezaměstnaností. Bohužel již v tomto věku se lidé setkávají s problémem věkové diskriminace tzv. ageismem, který je nejvíce viditelný právě při hledání zaměstnání.

Důvodem k volbě tohoto tématu byla aktuálnost této problematiky pojící se k celkovému stárnutí populace, vysoké nezaměstnanosti osob v tomto věku, ale i vlastní zkušenosti s různými typy osobností, z nichž některé snáší stárnutí velmi lehce a přirozeně a některé v něm vidí pouze negativa.

Práce je strukturována do dvou celků - teoretické části a empirického průzkumu a věnuje se v obou částech převážně osobám ve věkové skupině mezi 50 - 60 lety.

Cílem teoretické části je podat přehled o pozdní - zralé dospělosti týkající se obrazu stárnoucích v naší společnosti, věkové diskriminace - ageismu, fyzického i psychického stárnutí, proměny genderové role, intimity, manželství zralého věku, vztahu k vlastním rodičům a vnukům. Dalším tématem jsou aspekty spojené s ukončením pracovní kariéry, odchodem do důchodu a nezaměstnaností v tomto věku.

Průzkumná část si klade za cíl zjistit, s čím si lidé ve věku mezi 50 - 60 lety spojují ukončení pracovní kariéry a odchod do důchodu. Na co se nejvíce těší, z čeho mají obavy. Dalším cílem je zjistit, jak respondenti vnímají finanční situaci seniorů v důchodu a zda si myslí, že jsou důchodci nuceni si přivydělávat a sami se domnívají, že budou v důchodu pracovat a z jakého důvodu. Třetím cílem je zjistit, zda osoby v období mezi 50. - 60. rokem vnímají diskriminaci spojenou s věkem, zda ji samy zažily a pokud ano při jaké příležitosti. Posledním čtvrtým cílem je zjistit, jak lidé v tomto období vnímají sami sebe, stárnutí a zda se cítí být v tomto období spokojeni. V této souvislosti byly stanoveny 4 hypotézy, jejichž platnost je v empirickém průzkumu ověřována pomocí dotazníkového šetření.

Jak tedy vnímá generace dnešních 50 - 60ti letých svůj život v tomto období? Co způsobuje, že někteří lidé přijímají změny spojené se stárnutím lehce a přirozeně a někteří vnímají život v tomto období a stárnutí negativně? Z čeho mají tyto lidé obavy, jak se cítí v zaměstnání, v rodině, na co se těší? Smyslem této práce je zachytit právě tyto aspekty a pokusit se na dané otázky odpovědět.

1. CHARAKTERISTIKA POZDNÍ (ZRALÉ) DOSPĚLOSTI: 50-60 LET

K období kolem padesátého roku života se váží témata, úkoly a změny, se kterými je nutno se vyrovnat. Jedná se o akceptaci vlastního stárnutí, nezvratnosti krátkého se času, změnu v pohledu na svět, vyrovnání se s kultem mládí, ageismem. Lidé se dostávají do nových rolí, ať už je to role prarodiče, či obrácení rolí ve vztahu k vlastním stárnoucími rodičům. V tomto období dochází k odchodu dětí z domova a jejich osamostatnění. Partneři se učí žít opět ve dvou, rozvíjí zralý partnerský vztah a sexualitu a zároveň přijímají do rodiny nové partnery svých dětí.

V pracovním životě se tito lidé dostávají do rolí učitele mladší generace, začínají se připravovat na ukončení aktivního pracovního života a odchod do penze, který lze také zařadit mezi stresové události, jelikož dochází ke ztrátě sociálních vazeb, sociální izolaci, k materiálnímu pádu v důsledku snížení finančního příjmu a ztrátě praktické ekonomické nezávislosti, ztrátě programu, změně dosavadních životních zvyklostí, na kterou není většina lidí připravena. Rovněž vyrovnání se s eventuální ztrátou zaměstnání a nezaměstnaností není v tomto věku vůbec jednoduché.

K velkým stresovým záležitostem tohoto období se řadí vyrovnání se se ztrátou blízkých osob, partnera, známých a vážnými nemocemi, ke kterému dochází častěji než v dřívějších obdobích a jenž se do budoucna stává již neodlučitelnou životní zkušeností. Pro tuto věkovou skupinu je zároveň důležité vyrovnat se s pocitem, že nejsou již součástí světa mladých, že neudrží jejich tempo, že se pocitově stávají nmoderními.

Věk 50ti let bývá považován za mezník, kterým definitivně začíná stáří. Dochází k postupnému zhoršování psychické i fyzické kondice a lidé tuší, že část života kterou mají před sebou bude ta kratší, zřejmě méně uspokojivá a spojená se zvýšenou četností chorobných změn a úbytkem sil. Starší lidé si uvědomují, že jejich jistoty jsou velmi snadno ohrožitelné a že riziko ztráty možnosti užít si dosažené sociální pozice, získaných prostředků i citového zázemí není zanedbatelné. Tento fakt je nutí změnit názor na život a vážít si více všeho pozitivního. Stárnoucí se musí vyrovnávat s postupným úbytkem vlastních kompetencí a naučit se správně odhadovat svoje

aktuální možnosti. Naštěstí nejsou biologické či psychické změny v tomto věku ještě tak významné, aby jedince příliš omezovali. (Vágnerová, 2007)

Lidé si v tomto věku většinou nedělají iluze a již příliš nestojí o změny a intenzivněji než dříve se koncentrují na vlastní pocity, obavy i představy budoucnosti. Začínají se zabývat myšlenkou, co bude náplní jejich dnů až ukončí svoji pracovní činnost a odejdou do penze. Stárnoucí člověk vychoval děti, splnil společenská očekávání a dosáhl určitého profesního postavení, proto se v budoucnu obrací více k rodině a zabývá se vlastní osobnostní proměnou. I jeho postoj ke světu se začíná měnit. Lidé začínají dávat přednost stereotypu před zvědavostí a změnami, protože je lépe zvládnutelný a dává jim pocit jistoty. (Vágnerová, 2007)

Farková (2009) píše, že padesátníci jsou citově více zranitelní než dříve. Hůře snášejí stres a psychické konflikty a mohou se rychleji dojímat. *"V této životní etapě často lidé nemyslí už na to, jak daleko jsou od začátku života, ale spíše, kolik jim zbývá do konce. Není to strach ze smrti. Lidé, kteří citově popírají hrozbu smrti, vynakládají mnoho sil na to, aby popření udrželi, neustále se utvrzují ve svém optimismu, hlídají své city, vrhají se do horečné činnosti v práci i zábavě stejně tak, jako když by odmítali přijmout krizi životního středu. Pravý stav věci se ukáže tehdy, udeří-li vážná nemoc na člověka či jeho blízké. Tehdy takový člověk snadno propadá úzkosti a zoufalství. Akceptace smrtelnosti je citová skutečnost, která v důsledku zaměstnává člověka nakonec méně, než když ji vědomě popíráme."* (Farková, 2009, s. 112).

2. OBRAZ STÁŘÍ VE SPOLEČNOSTI - DEMOGRAFICKÉ ÚDAJE

Obyvatelstvo České republiky, tak jako i jiných zemí stárne. Pokud uvažujeme o délce lidského života hovoříme o **průměrné délce života**, která je v současné době nejvyšší, jaká kdy byla. Například v roce 1725 dosáhla v Evropě průměrná délka života jen 30ti let, v roce 1940 byl průměrný věk v Evropě pouze 50 let. Průměrný věk je ovšem prostý statistický údaj, který fakticky zakrývá fakt, že v každé době žili také starší a staří lidé. Proto je vhodnější používat termín **střední délka života**, se synonymy: pravděpodobná nebo očekávaná doba života, případně naděje na dožití, kdy tento údaj říká kolika roků se s vysokou pravděpodobností dožije právě narozené dítě. (Haškovcová, 2010)

Dle údajů Českého statistického úřadu je **naděje na dožití u narozených v roce 2010** - u mužů 74,4 roky a žen 80,6 let.¹ Jak uvádí Haškovcová (2010) bude dle odhadů dosahovat střední délka života v roce 2065 u mužů 86,5 a u žen dokonce 91 let. Česká republika vykazuje nyní cca 14% osob starších 65 let, přičemž dle odhadů vzroste v roce 2030 toto číslo na 23 - 25% a v roce 2050 se zvýší dokonce na 33%. Z uvedených čísel je zřejmý rozdíl v dožití u žen a mužů. Proto lze konstatovat, že stáří je převážně problémem starých žen.

Stárnutí populace bývá někdy označováno pojmem "šedá revoluce". Vzhledem k narůstajícímu počtu seniorů je nutné řešit, jak financovat stále větší počet důchodů, když se ve společnosti zvyšuje podíl starých a ekonomicky neaktivních občanů. Změněnému složení populace bude třeba přizpůsobit samozřejmě i zdravotnictví, dopravu, výstavbu měst a bytů. **Stárnutí populace se tedy stalo velmi významným tématem.** Toto vyjádřila Haškovcová (2010, s. 24) takto: "*Za všechno v životě se platí. Radost z prodloužení lidského věku je jistě individuálně sdílená, radost ze stárnutí celých populací je kalena problémy ekonomickými, sociálními i zdravotními, které se ovšem převážně dotýkají starých starých, tedy lidí ve zralém stáří.*"

---

¹ ČSÚ, Statistická ročenka 2011, [online], Praha [cit. 2012-02-13], dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/0001-11-2010-0400>

2.1 Proměna společnosti a obraz stárnoucích

Naše společnost prošla významnou změnou **ve vztahu k vnímání a postoji ke stáří a mládí**. Jak píše Hrdlička (2006, s. 13): *"Listopadovou změnou se naše gerontokratická společnost transformovala ve společnost mladou. Pozdní socialismus byl charakteristický vládou starců, průměrný věk členů posledního politbyra ÚV KSČ byl přes 60 let. K obrazu centra se formovala celá struktura moci napříč společností, stáří bylo zárukou neměnnosti, stagnace a udržení starých pořádků."*

Během patnácti let po listopadu 1989 došlo **k ohromnému společenskému posunu**, kdy do vlády ČR byli jmenováni politici jako např. S. Gross - 34 let (rok 2004), Karel Březina - 28 let, Ivan Pilip - 31 let, Bohuslav Sobotka 33 let atd. I ve státních institucích docházelo k výraznému omlazení - např. ředitelem Českého rozhlasu byl v roce 1993 jmenován 30ti-letý člověk, řediteli České televize bylo v roce 1998 také pouze 29 let atd. Toto by bylo před rokem 1989 takřka nemožné a odráží to ohromný společenský posun. Na druhou stranu to i generaci, která vstupovala kolem roku 1989 do života, mnohdy bohužel negativně změnilo život, jelikož sice dostala neopakovatelnou příležitost, avšak vstoupila mnohem dříve do nejnáročnějších pozic a psychologicky možná zahájila střední věk o deset let dříve, než odpovídá jejímu kalendářnímu věku. (Hrdlička, 2006)

Na otázku jaký je **obraz stárnoucích v naší společnosti**, můžeme odpovědět, že veskrze negativní. Současné společnosti vévodí kult ideálu mládí, které je představováno jako dynamické, kreativní, rychlé, bezstarostné, a které se má užívat dokud nepřijde "hrozné stáří." Tuto image podporují samozřejmě i média a nepochybně nejvlivnější médium televize, kde jsou senioři ve zpravodajských a publicistických pořadech prezentováni výhradně nebo převážně v souvislosti s potřebou důchodové reformy, nebo s informací, že dlouhodobě nemocní a umírající senioři stojí naše zdravotnictví mnoho peněz. Dle odborníků věnujícím se negativnímu obrazu stáří v médiích jsou senioři stále představováni jako výrazně nesoběstační, až nemohoucí lidé, kteří jsou zbyteční, osamocení a všestranně strádající. Často jsou stereotypně znázorňováni pouze jako shrbení, šediví, špatně oblečení lidé, chodící o holi. Za této situace se senioři nutně cítí být příslušníky obtížné generace. (Haškovcová, 2010)

Jak píše Haškovcová (2010) diskuse o připravované reformě důchodového systému budou nepochybně pokračovat, stejně tak budou opět zaznívat informace o tom, jak nákladná je zdravotní péče poskytovaná seniorům. V rámci objektivitu a vyváženosti by právě proto měly být mediálně prezentovány i argumenty, které by zdůraznily zásluhovost dnešních seniorů, kteří celý život pracovali a odváděli daně a odpovědnost společnosti i jednotlivců vůči nim. Tím by mohlo dojít k posílení potřebné mezigenerační solidarity.

O pozitivní image stáří se musí ovšem starat také staří lidé. Senioři by neměli pasivně přijímat vnucenou roli bezmocných a obtížných lidí, ale osobním a mediálně zviditelněným příkladem ukazovat, že jsou sice starší, ale jinak "stejní". (Haškovcová, 2010)

Důležité je uvědomit si, že média jsou průkopníkem změn a díky nim by mělo dojít k posilování role starších ve společnosti. V současnosti již existuje několik časopisů a internetových portálů, které jsou určeny pro občany vyšších věkových kategorií, jako jsou například Senior revue, internetový portál a měsíčník Revue 50 plus, což je společenský a informační magazín pro ženy a muže, který vzdělává v různých zájmových oblastech jako jsou kultura, finance, výživa, a snaží se přiblížit problematiku zralého věku nebo dvouměsíčník Generace určený mladším i starším seniorům, který se snaží podporovat sebevědomí seniorské generace a potlačovat společenské diskriminační trendy. **Důležitou otázkou je ovšem přiblížení problematiky stárnoucích a starých občanů mladším generacím a posílení mezigenerační solidarity.**

Dle Grusse (2009) neexistuje na otázku jak by společnost i jednotlivci mohli přispět k vytvoření lepšího stáří snadná odpověď. Jedná se o konglomerát různých faktorů: biologických, psychických a společenských. Na společenské úrovni by se měly změny týkat snad všech oblastí: rodinné politiky, zaměstnání, otázky zajištění ve stáří, dopravní infrastruktury, architektury, prezentace v médiích a mnoha dalších. Je dobré budovat ovšem i povědomí o tom, že dobré stárnutí začíná již v dětství a dospívání a nezávisí rozhodně jen na společenské struktuře, ale rovněž na aktivním individuálním jednání.

3. AGEISMUS

S celkovým vnímáním stáří ve společnostech nepochybně souvisí i fenomén ageismus, o kterém se poprvé začalo hovořit v Americe v šedesátých letech 20. století. Dle Vidovičové (2008, s.113) je: "*Ageismus ideologie založená na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých lidských fází lidského životního cyklu, manifestovaná skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnosti k určité kohortě/generaci.*"

Jak píše Farková (2009, s. 100): "*Ageismus je formou věkové diskriminace, která postihuje především staré lidi, může vést až k věkové segregaci, k vyčlenění ze společnosti. Je podporován ekonomicko-sociálními představami podceňujícími stáří. Na druhé straně se ale přímo dotýká absolventů, kteří mohou být diskriminováni pro svůj opačně nízký věk.*"

Zdroje ageismu lze dle Palmora rozdělit na tři skupiny: individuální (subjektivně - psychologické), kulturní a sociální. (Vidovičová, 2008)

Mezi **individuální zdroje** řadíme především strach ze smrti a stárnutí jako psychosomatického úpadku (v extrémní poloze gerontofobie), dále také frustraci a agresi, ze které pramení hostilita vůči členům minoritních skupin, nebo autoritářská osobnost, u níž jsou předsudky manifestací nejistoty. "*Významným faktorem vzniku ageismu na individuální úrovni je selektivní vnímání (např. u profesionálního ageismu). Vzhledem k tomu, že stereotypy dotýkající se stáří mají silnou tendenci být akceptovány samotnými seniory, bývá ageismus prohlubován a replikován i skrze autostereotypy v duchu teorie sebenaplňujícího se proroctví.*" (Vidovičová, 2008, s. 120-121)

Mezi **kulturní zdroje** ageismu řadíme různorodé faktory jako hodnotové systémy, jazyk (pohrdavá jména pro osoby ve vyšším věku), mediální kulturu a otázku reprezentace seniorů v médiích, umění, literaturu a humor. "*Specifikem těchto zdrojů je jejich schopnost stereotypy a diskriminační postoje do nich jednou vložené dále téměř neomezeně replikovat. Mnohdy jsou proto kulturní zdroje identické se samotnými formami ageismu.*" (Vidovičová, 2008, s. 125)

K sociálním zdrojům ageismu patří demografie. Jak bylo napsáno výše, starších a starých občanů v České republice, ale i jiných zemích přibývá. V současnosti by se dalo hovořit o **demografické panice**, která je dle Vidovičové (2008, s. 26): "*specifickou oblastí věkové ideologie, protože na symbolické úrovni vytváří překážky pro plnohodnotnou participaci občanů na veřejném životě kvůli jejich chronologickému věku, a představuje bariéry pro prosazení jejich zájmů v tvorbě politik a při (re)distribuci veřejných prostředků.*"

Pod pojmem **demografická panika** si můžeme představit šíření názoru, že demografický vývoj - populační stárnutí ohrožuje ekonomický i sociální růst, že si společnost nemůže příliš velký počet starých lidí dovolit, že automaticky zchudnou všechny stárnoucí společnosti pouze na základě jejich populačního stárnutí, že hrozí neschopnost důchodových a zdravotních systémů, že nebude dostatek pečovatelských zařízení atd. (Vidovičová, 2008)

Mullan popsal příčiny demografické paniky následovně: "*Strach, jaký demografická panika produkuje, dobře rezonoval s individualistickým způsobem přístupu k životu a kumuloval s principem sebenaplňujícího se proroctví. Lidé začali vnímat své schopnosti ovlivnit budoucnost jako omezené a ztratili víru v možnost stát se součástí případných kolektivních řešení. Individuální obavy z důsledků stárnutí a především obavy o možnost jeho finančního zajištění pomohly vytvořit společnost otevřenou pro scénář demografické časované bomby.*" (Vidovičová, 2008, s. 28)

Nejlépe viditelnou formou ageismu je u nás diskriminace starších osob při hledání zaměstnání. Firmy zaměstnance starší 50ti let většinou nechtějí a při nábořech se zaštitují hesly, že jsou mladá, dynamická společnost a osoby starší si k přijímacímu pohovoru vůbec nepozvou. Ačkoliv existují zákony o zákazu diskriminace na základě věku v oblasti zaměstnání,² potvrzují to i když anonymně i zaměstnanci personálních agentur. V Mladé frontě dnes vyšel článek s názvem "Lidi nad 45 nám neposílejte". Zde citují šéfku jedné personální společnosti, která popisuje časté praktiky zaměstnavatelů při zadávání požadavku na nové zaměstnance. Tato žena nechtěla ze zřejmých důvodů uvést své jméno a uvedla následující: "*Většinou jde o ústní prosbu, která doprovází podmínky tendru sepsané na papíře. Žádají nás, ať jim lidi nad 45 let ani neposíláme do užších kol výběrových řízení. My se musíme přizpůsobit.*" (Novotný, Lidi nad 45 nám neposílejte. Mladá fronta dnes, 25. 8. 2011, s. A1).

Další formu ageismu můžeme spatřit v kontextu stereotypů a mýtů o staří, kterým se zabývala Tamara Tošnerová, která např. uvádí: "*Mladí lidé mohou chybovat či být pomalí bez nálepky, že jsou nemohoucí či senilní, mladí lidé mohou zapomenout jméno nebo adresu a nejsou terčem pohrdání ani podezírání z Alzheimerovy choroby, atd. Zkrátka, když dva dělají totéž, není to totéž.*" (Haškovcová, 2010, s. 51)

Na webové stránce www.ageismus.cz³ je možno nalézt informace o této problematice, legislativu v ČR i EU, výsledky výzkumů u nás i ve světě a je možné vznést dotaz popřípadě se zapojit do diskuze. Tato stránka je podporována Grantovou agenturou ČR v rámci projektu „Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti pro českou společnost“.

---

² Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, §4

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, § 16

³ Ageismus, [online], [cit. 2012-03-01], dostupné na: <http://www.ageismus.cz/>

4. STÁRNUTÍ TĚLA - STÁRNUTÍ ORGÁNŮ A PROMĚNA JEJICH FUNKCÍ

Každý člověk stárne různým tempem, přičemž stárnutí neovlivňuje změny funkcí různých orgánů či tělesný vzhled rovnoměrně. Pojmeme **biologický věk** je označována aktuální úroveň duševních i tělesných funkcí. Biologický věk se může od chronologického věku lišit. Je dán na jedné straně genetickým programem, na druhé straně jej ovlivňují životní styl, různá onemocnění a nepříznivé vlivy vnějšího prostředí. (Vágnerová, 2007)

Vágnerová (s. 238) popisuje stárnutí následovně: *"Stárnutí je proces, spojený s pozvolným úpadkem všech tělesných funkcí. Po padesátce se začíná projevovat různými drobnými potížemi, avšak tělesné změny nejsou ještě příliš velké. Některé z nich jsou dokonce tak malé, že si jich člověk ani nevšimne. Uvědomění určité proměny vlastního těla a jeho funkcí přichází zpravidla náhle, jako reakce na nějakou zátěž. Tehdy člověk pochopí, že tato změna je nezvratná a není možné ji ignorovat a popírat."*

Proměny orgánů způsobené stárnutím způsobují fyziologické, duševní, fyzické a estetické změny. U stárnoucích osob dochází k ochabnutí svalstva, které atrofuje a ztrácí na pružnosti, síle a vytrvalosti a to i u pravidelně cvičících osob. Ztrácí se mladistvé pružné držení těla. Zvyšuje se podíl tuku, který se hromadí ve tkáních i orgánech, a to i tehdy, když se nezvyšuje váha. Kůže ztrácí elasticitu, vysušuje se, ztenčuje se, objevují se vrásky a vznikají pigmentové skvrny, vlasy šediví a ubývají. Ubývá kostní hmoty, kosti se stávají porézní a křehčí, čímž vzniká větší riziko zlomenin. (Dessaintová, 1999)

U osob nad padesát let dochází díky ochabnutí močového měchýře a močové trubice k častějšímu močení popř. močové inkontinenci. Na pružnosti ztrácí i tepny, žíly a cévy. Krevní průtok se zpomaluje a v důsledku zúžení průměru cév dochází často ke zvýšení krevního tlaku. Také klouby a vazy prodělávají změny. Díky rozrušování opěrných kostí se kolem a uvnitř kloubů šíří kostní výrůstky a dochází k poškození chrupavky. Později se toto stává příčinou artrózy, která je nejčastější příčinou invalidity u starších lidí. Vazy vápenatí a kostnatí, což způsobuje menší pružnost kloubů. (Dessaintová, 1999)

Vylučovací soustava zpomaluje svou činnost a ztrácí výkonnost při exkreci toxinů a dalších odpadních produktů, trávicí soustava je méně zdatná při zpracování živin, srdce ztrácí svoji sílu a v důsledku zužování a snížení pružnosti periferních cév je k rozvádění krve po celém těle třeba více energie. Tyto změny mají nepříznivý vliv na fungování mozku a tudíž i činnost psychiky. Pokles výkonu dýchací soustavy a oběhové soustavy omezuje příjem kyslíku, a tím i zdroje energie nepostradatelné pro činnost mozku. Kardiovaskulární choroby společně s poklesem výkonu jednotlivých soustav obvyklým ve stáří mají neblahý vliv na korové funkce. Mezi nejnápadnější patří záchvat mrtvice tzv. iktus, při kterém je přerušena dodávka krve do určité části mozku, což vede k odumření mozkové tkáně. (Stuart-Hamilton, 1999)

Co se stárnutí smyslových orgánů týká, je z hlediska psychického nejdůležitější oslabení sluchu a zraku. Oslabení ostatních smyslů je z tohoto pohledu méně významné. **K degeneraci sluchu** dochází poměrně brzy, ale v malé míře. *"Již v padesáti letech má řada lidí alespoň za určitých okolností horší sluch. Nejrozšířenějším typem oslabení sluchu je později u starých lidí stav zvaný presbyakuze (nedoslýchavost stárnoucích). Tento stav se může projevovat v několika podobách, všem je ale společné, že dochází k výraznějšímu zhoršení vnímání zvuku o vysokých frekvencích."* (Stuart-Hamilton, 1999, s. 31). Z tohoto důvodu je více zatížena pozornost a naslouchání se stává namáhavější. Naštěstí dnes mohou lidé se sluchovými problémy využívat stále kvalitnější a méně nápadné přístroje.

U zraku dochází ke zhoršení akomodace (schopnosti zaostřovat na různé vzdálenosti, především na blízko), které vede k presbyopii (vetchozrakosti, stařecké dalekozrakosti). Nejzávažnější zrakovou vadou, kterou později trpí většina starých lidí, je ztráta zrakové ostrosti (jež je definovaná jako "schopnost vidět ostře předměty v určité vzdálenosti" nebo "schopnost zaostřit na detail"). Podobně se s věkem snižuje rychlost, jakou se lidé dokážou přizpůsobit horším světelným podmínkám, neboli schopnost adaptace oka na vidění za šera, stejně se zhoršuje i opačná funkce - schopnost regenerace oka (schopnost znovu vidět po oslnění), což má praktické důsledky např. při řízení automobilu. (Stuart-Hamilton, 1999)

4.1 Změna hormonální produkce

Mezi významné i z hlediska psychického patří změna hormonální produkce, sekrece a aktivity. U žen přestávají pracovat vaječníky, mezi 45. - 55. rokem dochází k **menopauze** (tj. definitivnímu ukončení menstruace) a ztrátě některých hormonů. Menopauza s sebou přináší obtíže fyziologického a případně psychického charakteru jako jsou bolesti hlavy, návaly tepla, přibývání na váze, poruchy spánku ale také např. podrážděnost nebo pesimismus, které vznikají jako reakce organismu na fluktuující hladinu estrogeneru. (Vágnerová, 2007)

Dle Vágnerové (2007, s. 245) je: *"nepravidelnost menstruace a posléze menopauza jednoznačným signálem stárnutí. Kromě toho může být chápána jako ztráta či znehodnocení ženské role, pro níž je typická plodnost a erotická přitažlivost."* Ženy si mohou připadat méněcenné či bezmocné, tyto pocity může posilovat nedostatečná saturace základních psychických potřeb, které s ženskou rolí nějak souvisejí. *"Přijatelně uspokojující prožití partnerské a rodičovské role usnadňuje přechod do další životní fáze, to znamená i akceptaci různých projevů stárnutí. Ženy, které byly v ženské roli úspěšné, měly své mužské ctitele i několik mileneckých vztahů, bývají v této oblasti vyrovnané. Přijímají menopauzu bez tenze, pouze s určitou nostalgií. Mnohé ženy jí akceptují dokonce s úlevou: mají konečně klid, neobtěžuje je menstruace ani riziko otěhotnění."* (Vágnerová, 2007, s. 245)

U mužů dochází k involuci varlat, prostaty a penisu, zároveň klesá produkce mužského pohlavního hormonu testosteronu a produkce spermatu, která ovšem nemá vliv na reprodukční schopnost. Dle Vágnerové (2007) jde u 50ti-letých mužů o pokles spermatu na 70% úrovně průměru mladých dospělých, zároveň trvá 50ti-letým mužům rozvoj erekce šestkrát déle než ve dvaceti. Změny erekce mohou být ovlivněny ovšem i stavem kardiovaskulárního systému, psychickými a sociálními faktory.

Se změnou hormonální produkce souvisí i změny v pojetí intimity a proměna genderové role, o které je napsáno více v kapitole 5.

4.2 Stárnoucí nervová soustava a intelektuální schopnosti

Přibývajícím věkem poznamenává celou nervovou soustavu, ale zvláště mozek a míchu. Mozek začíná stárnout již kolem dvacátého roku, kolem padesátého roku to lidé, ale skutečně pocítí a po sedmdesátém roce věku má stárnutí mozku již vliv na každodenní život. Rovněž nervy a nervová vlákna stárnou, v důsledku čehož dochází k citelnému snížení schopnosti přenášet a přijímat nervové podněty a zprávy. Reflexy jsou mnohem pomalejší a méně účinné. (Dessaintová, 1999) Jak píše Dessaintová (1999, s. 25) mají: *"tyto změny vliv na poznávací schopnosti, tedy na dovednosti nezbytné k získávání a udržování nových vědomostí. Ztráty paměti (zvláště krátkodobé), poruchy spánku a delší reakce na určitý podnět, například odpovídání na otázku nebo řízení auta, mohou poškodit osobnost starého člověka. Rozumové operace, které nejhůře odolávají stárnutí, jsou zejména logické uvažování, řešení intelektuálních problémů, uspořádání informací, dedukce, zobecňování na základě zkušeností, dále potom schopnost používat nových strategií, provádět činnosti v prostoru (trojrozměrném) nebo se něco nového naučit. Následky stárnutí dolehnou nejprve na paměť, zatímco komunikační dovednosti, zejména řeč odolávají mnohem lépe, i když prodělávají určité změny."* Verbální porozumění dosahuje v 50ti letech svého vrcholu a klesá teprve po šedesátce.

Dle Vágnerové (2007, s. 250) jsou: *"starší dospělí schopni kompenzovat své nedostatky nejen díky zkušenosti a kompetencím získaným vzděláním, ale i díky pečlivosti a důslednosti, užití efektivnějších způsobů analýzy situace i zvažování různých alternativ řešení, zejména pokud jsou dostatečně motivováni. Vědomosti, zkušenost a naučené strategie uvažování mohou do určité míry vyrovnat pokles flexibility, všímavosti i vybavování nebo zpomalení rychlosti reakcí."*

Intelligence naštěstí zůstává po celý život dost stabilní. U osob mezi 50 - 60ti lety můžeme pozorovat zatím většinou nepatrný pokles **fluidní intelligence**⁴ např. díky zpomalení, kolísání pozornosti, omezenějšímu výkonu krátkodobé paměti, který vede ke ztrátě informací a menší efektivitě učení. Dle Vágnerové (2007) jsou v pozdní dospělosti schopnosti, které zahrnuje fluidní intelligence méně důležité, než byly v mladším věku. I když starší lidé ztrácejí svou schopnost pružně řešit nové či neznámé situace a vytvářet kognitivní strategie, nepředstavuje toto velký problém, jelikož zcela nových situací v jejich životě není tolik a za obvyklých okolností si vystačí s naučenými strategiemi. Snížená schopnost rychlosti a přesnosti zpracování potřebných informací se projevuje zejména ve složitějších situacích, které zahrnují větší množství různých aspektů. (Vágnerová, 2007)

Krystalická intelligence⁵ je trvanlivější, v pozdní dospělosti se zpravidla nemění a může se dokonce dále rozvíjet. Úroveň krystalické intelligence je v 50ti letech většinou stabilizována a v tomto období se udržuje na vyšší úrovni než fluidní intelligence. Starší lidé využívají zafixované strategie i ve vztahu k novým situacím. Mnohé kognitivní dovednosti díky zautomatizování v průběhu života mohou fungovat dokonce efektivněji. (Vágnerová, 2007)

---

⁴ Fluidní intelligence je schopnost řešit problémy, pro které neexistuje řešení, k němuž by bylo možno dojít na základě formálního vzdělání či zkušenosti dané kultury. Jedná se o vrozenou intelektovou kapacitu a schopnost řešit nové problémy. (Stuart-Hamilton, 1999)

⁵ Krystalická intelligence udává množství vědomostí, které člověk získal v průběhu života. Jde o schopnost uchovávat a používat naučené způsoby řešení určitých situací. Obvykle se měří jednoduchými přímými otázkami např. co znamená určité slovo, ale otázky mohou být i abstraktnější a budou vyžadovat, aby jedinec vyřešil určitý problém. Danou otázku může jedinec zodpovědět správně pouze pokud má danou informaci opravdu v hlavě. (Stuart-Hamilton, 1999)

4.3 Nejčastější nemoci v období mezi 50 - 60ti lety

V tomto období se již stále častěji objevují zdravotní potíže, přičemž spousta padesátiletých je postižena některou **chronickou nemocí** např. artritidou, hypertenzí, diabetem apod. V časopise Týden byl zveřejněn přehled nemocí vztahující se k jednotlivým etapám lidského života. Dle Týdne označují lékaři za epidemii nové doby u lidí po padesátce takzvanou **stařeckou cukrovku**, která vypuká v řadách padesátníků, ale může se objevit i dříve. Za posledních deset let přibylo v Česku 150 000 nových onemocnění a počet diabetiků se vyhoupl k 807 000. Dle odhadů o nemoci další lidé dosud nevědí a odhaduje se, že je nemocných bude až dvakrát více. Cukrovka s sebou nese velká rizika jako jsou selhání ledvin, slepota, amputace nohou a vede také k infarktu myokardu a mozkové mrtvici. Ženy po přechodu začíná trápit **osteoporóza**, tedy řidnutí kostí. Tato nemoc je provázena bolestmi zad, zlomeninami kostí. Kromě toho upadají ženy v tomto věku častěji do hlubokých depresí, jelikož vyvedly děti a cítí se osamělé, což může následně vést i k hledání řešení v požívání alkoholu a případně alkoholismu. Největší skupinu lidí v tomto věku postihne **rakovina**. Každý rok přibývá v Česku 75 000 nových pacientů, z nichž **65 procent tvoří šedesátníci**. Mezi nádory vedou tumory prostaty, plic a prsu. K dalším chorobám tohoto věku se počítá vysoký krevní tlak, který ale v dnešní době není výjimkou ani u třicátníků. (Rodriguez, Ty naše choroby české, Týden, č. 28/2011, s. 35-36)

4.4 Akceptace stárnoúího těla

Jak píše Říčan (2004) jsou některé involuční změny po padesátce patrně neodvratné jako osud, dokud nedojde k novému zásadnímu objevu v medicíně. Lze ovšem těžko říci, do jaké míry je způsobuje tělesný úpadek ve stáří, nečinnost některých orgánů a systémů, nebo naopak jejich přetěžování. Také je těžké posoudit nakolik lze vhodnou činností úpadek zpomalit.

Tělo by mělo být v první řadě v harmonii s duší, jelikož stárne i příčinou psychických stresů, prožitým zármutkem, potlačováním emocí, lpěním na minulosti, nedostatkem lásky, radosti apod. Člověk by se měl naučit odpouštět, nestresovat se věcmi, které nemůže ovlivnit a radovat se z maličkostí. Pokud jsou lidé nuceni ze zdravotních důvodů ukončit provozování oblíbených druhů sportů, je dobré zůstat aktivní a pokusit se nalézt alternativy, které budou rovněž přinášet radost. V dnešní době existuje široká nabídka sportovních kurzů např. Pilates, Yoga, Hathajoga, které jsou zároveň i zdraví prospěšné. V duševní rovině je dobré procvičovat paměť, luštit křížovky, hrát scrabble, udržovat odpočinkové a zábavné činnosti, které pomáhají rozvíjet rozumové schopnosti, a umožní rovněž kontakt se světem. Také různých potravinových doplňků, vitamínů je na našem trhu více než dostatek.

Dessaintová (1999) uvádí seznam praktických prostředků, které pomáhají lidem zůstat fyzicky i duševně čilými a svěžími. Řadí mezi ně např. jízdu na kole, zpívání, sbírání známek, rostlin, věnování se rodině, vnoučatům, tanec, poslech hudby, studium historie, výrobu dárků, zahradničení, hru karet, chození do restaurací, skupinové výlety, procházky, cestování, masáže a spoustu dalších činností.

Názor autorky: Dle našeho názoru hraje velmi důležitou roli psychická stránka, která následně ovlivňuje tu fyzickou. Osobně považujeme za velmi dobrou tzv. celostní medicínu, kterou v Čechách prezentuje např. MUDr. Jan Hnízdil, který tvrdí, že to "jak člověk žije, také stůně". Je třeba komplexně poznat člověka, jaké má radosti, starosti, jak odpočívá, žije, pracuje, seznámit se se všemi faktory psychickými, fyzickými i sociálními. Teprve pak je možné pochopit, proč člověk danou nemocí onemocněl a je možné léčit příčiny nemoci a ne pouze důsledky.

5. STÁRNUTÍ, INTIMITA A PROMĚNA GENDEROVÉ ROLE

V tomto období mezi 50 a 60ti lety se osobnostní **vlastnosti mužů a žen začínají významně více podobat**, dochází ke změně v sociálním očekávání, které mnohem méně diferencuje ženskou a mužskou roli. Ženská a mužská osobnost ztrácí své rozdílné charakteristiky, které vyplývají převážně z biologicky podmíněné erotické atraktivity a plodnosti. Muži se stávají klidnějšími, empatičtějšími, citově vřelejšími a v důsledku poklesu mužských hormonů nejsou již tak soutěživí a agresivní. Naopak ženy jsou více sebevědomé, dominantnější, nezávislejší a zaměřují se na sebeprosazení. Svoji pečovatelskou potřebu projevují ve vztahu k vnoučatům. (Vágnerová, 2007)

Dle Vágnerové (2007, s. 234): "**Stárnoucí muž až do odchodu do důchodu neprochází žádným jednoznačným mezníkem, který by měnil jeho postavení. Je méně závislý na vnějších zejména sociálních faktorech. Ty působí převážně jen ve vztahu k profesní kariéře. Proto řeší svou identitu více vnitřně a individuálně specificky. Zde má značnou svobodu volby, ale o to víc se může cítit nejistý a ohrožený. Na druhé straně mohou někteří muži prožívat toto období jako velice šťastné. Pokud jsou zdraví, úspěšní a mají dobré rodinné zázemí, není důvod k negativnímu hodnocení.**"

Stárnoucí žena se naopak dostává do věku, kdy končí období její plodnosti a uzavírá jednu fázi vývoje své ženské role. Její biologické a sociální proměny jsou výraznější. Díky tomu, že své děti již vychovala, má více osobního prostoru pro sebe, větší svobodu a může se věnovat vlastnímu rozvoji. Díky těmto okolnostem jsou **ženy nuceny hledat si nový cíl a jinak definovat svou roli**. (Vágnerová, 2007) Dle Vágnerové (2007, s. 234-235): "**Větší četnost i odlišná kvalita změn tlačí ženu více do bilancování než muže, jehož stárnutí je plynulejší. Uvolnění tlaku povinností spojených s rodičovstvím obvykle vede k pozitivní změně. Ženy bývají v tomto období sebevědomější, sebejistější a rozhodnější, roste jejich nezávislost a dominance, která se může projevovat různým způsobem.**"

Řičan (2004) nazývá stírání rozdílů mezi pohlavími v tomto období "**ženou v muži - mužem v ženě**". K tomuto zmenšování rozdílů dochází díky snižování hormonálních rozdílů mezi mužem a ženou, ale i tím, dle názorů některých psychologů, že dříve jsou ženy v podstatě trochu násilně manipulovány do stereotypní role žen, od kterých se žádá mírnost, laskavost, poddajnost a muži se naopak identifikují se stereotypem muže bojovného, rázného, ochranného. Potom co je odchováno potomstvo, již není potřeba, aby byli muži a ženy tak vyhranění jako dříve. Muži mohou projevit mírnost, laskavost, jemnost, což se často děje například ve vztahu k vnoučatům, naopak ženy se mohou rozběhnout v pracovní kariéře, dominovat v rodině a organizovat rodinný chod či podnikání.

Stárnutí se kromě stírání rozdílů mezi mužem a ženou projevuje i změnou v pojetí intimity. Jak píše Vágnerová (2007, s. 230): "**Potřeba intimity je více zaměřena na sdílení, jistotu, akceptaci a opory.** V tomto směru ji mohou lépe uspokojovat trvalé a stabilní vztahy, nová zkušenost přestává být atraktivní. V dlouhodobých partnerských vztazích je více tolerance a pochopení, větší důraz na psychické sdílení, zatímco sexuální výkonnost už není tak důležitá. Potřebu pozdní intimity nenaplňuje bouřlivý milenecký vztah, mnohem významnější je prožitek citové blízkosti a souznění. Padesátiletý člověk se ve větší míře obrací do svého soukromí, které se stává téměř výlučným zdrojem jeho jistoty a bezpečí a také si ho nyní i více váží."

6. MANŽELSTVÍ ZRALÉHO VĚKU

Co je náplní, jaký je úkol této etapy manželství? Pláňava (1998, s. 140) píše: *"Neznám jinou odpověď než pokoušet se žít, a to lépe než to jde. Což též obsahuje umět přijímat to, že síl, zdraví i energie ubývá, a dávat pozor na sebe - myslím tím každý na sebe i na druhého - abychom nechátrali zbytečně a příliš na těle, na duchu i ve vzájemných vztazích."* Mezi **hlavní hodnoty dlouholetého manželství** patří společně vytvořený domov, vázanost na děti a vnuky a společně prožitý život. Lidé v dlouhodobém svazku znají své silné a slabé stránky, vědí co partnera rozzlobí i potěší a dokáží těžit ze společné minulosti. **Mění se vztah k manželskému partnerovi a jeho hodnota.** Dlouholetý parter si svůj protějšek většinou neidealizuje, zná jeho klady i zápory, ví jak řešit určité konfliktní situace a ví jak jim lze předejít. Partneři jsou součástí svých životů a znalost protějšků se spojuje s pocitem jistoty. Jak píše Vágnerová (2007, s. 266): *"Spokojenost a stabilitu manželství mohou ovlivnit prožité události, míra jejich zátěžovosti, ale i způsob jejich zvládnutí, komplex celého společného života, jehož jedna důležitá část, spojená se založením rodiny a výchovou dětí, je nyní splněna."*

Partnerský vztah je nyní ovlivňován změnou v osobnosti manželů (mužské citlivosti a jemnosti a ženské dominance), proměnou v pojetí intimity, změnou zdravotního stavu i osamostatněním dětí, které v tomto období kolem 50tého roku rodičů většinou odchází z rodiny. Manželé zůstávají sami dva a musí řešit další směřování manželství. Dle Vágnerové (2007, s. 268): *"Může osamostatnění dětí odkrýt vyprázdněnost manželského vztahu, odlišnost potřeb a cílů obou partnerů, které činí jeho přetrvávání nesmyslným a návrat k dyadickému soužití, byť i na jiné, zralejší úrovni, nemožný. Může se ve větší míře projevit rozdílnost jejich postojů a hodnot, která byla potlačována vzhledem k prioritě zaměření na výchovu dětí. To je důvodem rozpadu mnoha manželství, k němuž dochází až v době stárnutí."*

Bohužel ani zralá manželství se nevyhnou problémům a **rozvodům**, které bývají v tomto období většinou důsledkem mnohaletých problémů, které nebyly řešeny s ohledem na další členy rodiny. Nyní, když děti dospěly, ztratil tento důvod svůj význam a stárnoucí lidé mají pocit, že se konečně mohou zabývat vlastním životem. (Vágnerová, 2007)

V roce 2010 bylo z celkového počtu rozvodů - 30 783 manželství rozvedeno u mužů ve věku 50 - 59 let 4 909 manželství a u žen v témže věku 3 299 manželství. V procentuálním vyjádření jde o 15,9 % a 10,7 %. Přičemž muži se v tomto období rozváděli nejvíce po 25 - 29 letech manželství - 1 290 rozvodů a po 30 a více letech manželství - celých 1 315 rozvodů. U žen bylo nejvíce rozvodů po 30 a více letech manželství - 1 449 rozvodů a po 25 - 29 letech manželství - 642 rozvodů.⁶

Farková (2009) popisuje jevy, které mohou v tomto období vést k **životní krizi** a mohou být zdrojem narůstajících manželských problémů. Jedná se o jakési **bilancování o životě**, které přichází po tom, co domov opustily děti a ženy začaly obracet svou pozornost většinou více k sobě, což mnozí manželé špatně nesou, obzvláště pokud očekávali, že se více pozornosti bude dostávat jim. V této době také mohou přicházet vnitřní otázky typu, zda člověk dosáhl toho, co v životě chtěl, zda se mu povedlo manželství, zda vztah splnil jeho původní očekávání. **Těžiště důležitosti ve vztahu se vrací opět pouze k muži a ženě, tak jako na počátku.** Toto bilancování mohou někteří muži, aby si dokázali, že nejsou ještě úplně staří, řešit odchodem k mladší partnerce, popř. založením nové rodiny.

---

⁶ ČSÚ, Statistická ročenka 2011, [online]. Praha 2012 [cit. 2012-02-13]. Dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/0001-11-2010-0400>

Dle Pláňavy (1998, s. 143) je: *"nejobávanějším problémem poslední třetiny či čtvrtiny našeho žití - alespoň si to myslím - nedokázat přijmout prostou skutečnost: že totiž už jsme v závěrečné etapě. Lze s úctou smeknout před člověkem přes padesát, který tvoří dílo, projektuje či staví domy, mosty... pro budoucí pokolení. Budí však rozpaky muž téže věkové i váhové kategorie, který svůj život projektuje, jako by zde měl být věčně: plánuje, koho všeho ještě vyřídí či předběhne na dálnici života, co vše ještě zařídí i prožije. A budí ve mně údiv, když si vezme čínorodý šedesátník rozvedenou třicátnici a počne s ní dítě, aby mu byl kratičce podivným otcem a dlouho, dožije-li se, ještě podivnějším dědečkem."*

Názor autorky: Zajímavé je, že to nad čím se Pláňava v roce 1998 udivoval a pozastavoval, je v naší společnosti o 13 let později takřka běžným jevem. Obzvláště v podnikatelské, mediální, ale i politické sféře nalezneme nezdědka muže, kteří si ve věku 50, 60 i 70 let pořizují s partnerkami o jednu až dvě generace mladšími děti a sami si tak "vyrábí vlastní vnoučata". I v tomto došlo v naší společnosti k ohromnému společenskému posunu.

7. ROLE PRARODIČE

V tomto období kolem padesátého roku se lidé stávají již většinou prarodiči, i když pokud bude pokračovat trend mateřství odkládaného na pozdější dobu, budou se dnešní třicátníci těšit z vnoučat až kolem svých šedesátých narozenin. V roce 2010 dosáhl průměrný věk prvorodičky 27,6 roků a průměrný věk matek 29,6 roků.⁷

Prarodičovská role odpovídá sociálnímu očekávání, potvrzuje kvalitu člověka, jeho generativu a stává se významnou součástí identity stárnoucího jedince. Je jistě pro rodiče krásný pocit, že jejich dítě má dítě a že řetězec "věčného života" má pokračování. Jelikož ubývá v tomto období důraz na výkon, kariéru a partnerské vztahy bývají stabilizované bez větších emočních impulzů, mohou se vnoučata stát pro prarodiče smyslem jejich dalšího života. Vztah prarodičů a vnuků je velmi vřelý, potřeba stárnoucích lidí je vnuky chránit, pečovat o ně, ale finální podoba vztahu vnuků a prarodičů je ovlivňována rodičovskou generací. Také vnoučata tráví většinou ráda svůj čas s prarodiči, protože oni bývají ti, kdo na ně mají více času, více trpělivosti, jsou méně kritičtí než rodiče a ukazují jim svět z jiné perspektivy než rodiče. Na druhou stranu potvrzuje prarodičovská role vlastní stárnutí. Někdy může být tato role přijímána i negativně pokud se jedná například o časně těhotenství nebo neplánované těhotenství, kdy dítě ještě není ekonomicky zabezpečeno či očekává potomka s nevhodným partnerem. (Vágnerová, 2007)

Dle Farkové (2009) patří vnoučata ke šťastnějším stránkám této životní etapy, jelikož se zde otevírá pro mnohé babičky a dědečky otevřená budoucnost a ve vztazích k vnoučatům znovu ožívají vztahy k vlastním dětem. Prarodičovská role s sebou může přinášet i svá úskalí, pokud například prarodiče bydlí se svými dětmi a vnuky a jsou nechtěně rušeni, popř. může docházet ke konfliktům při očekávání a míře pomoci prarodičů. Děti by si měly uvědomit, že pomoc rodičů svým dětem s péčí o vnuky není povinná, a že její míra závisí pouze na ochotě prarodiče.

---

⁷ Bussinesinfo, [online]. Praha 2011. [cit. 2012-01-11]. Dostupné na: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/demograficke-a-socialni-udaje/pohyb-obyvatelstva-rok-2010/1000451/60106/>

8. VZTAH KE STÁRNOUCÍM RODIČŮM

Vztahy stárnoucích lidí k vlastním starým rodičům bývají v této době většinou stabilizované, dokud nedojde k výraznější změně v osobnosti starého člověka. Nejpozději v tomto období se musí stárnoucí lidé vyrovnávat s tělesným či duševním úpadkem svých rodičů a posléze s jejich smrtí. S tím jak se staří lidé mění fyzicky i psychicky, dochází k proměně vztahu mezi oběma generacemi. Staří rodiče se stávají závislými tedy podřízenými svým dětem. Míra závislosti závisí na velikosti úpadku starého člověka. Na děti může celková degradace osobnosti rodičů působit jako šok z reality stáří. Je těžké se vyrovnat s úpadkem rodiče, který do té doby fungoval jako opora. Velmi často musí dospělé děti akceptovat to, že u starých rodičů dochází ke změně psychiky ve formě ztráty soudnosti, obtížnosti domluvy, celkovému zpomalení a změně v prožívání času, nižší toleranci k zátěži, sebestřednosti a projevům zdánlivého sobectví, kdy starý člověk již není schopen komplexně uvažovat a na své zdravotní problémy neumí nahlédnout z jiné pozice než své a vyžaduje mnoho pozornosti bez ohledu na druhé. (Vágnerová, 2007)

Generaci stárnoucích lidí můžeme označit jako sendvičovou, protože se dostává pod tlak obou krajních generací. Jejich pomoc je vyžadována většinou jak dospělými dětmi, tak starými rodiči. Podpora mladých rodin bývá většinou příjemnější, jelikož péče o staré rodiče, přes veškeré úsilí, k pozitivnímu efektu nevede a bývá spojena s pocity frustrace a stresu. Stárnoucí lidé chápou, že by měli převzít zodpovědnost za svého rodiče, který již není schopen se sám o sebe postarat. Ne vždy je ale možné tuto zátěž zvládnout v plné míře a je třeba hledat jiné řešení. Zde může dojít ke konfliktu svědomí, z pocitu, že by se člověk měl o své rodiče postarat a z obavy, jak to zvládne. Míra zátěže závisí na tom, jaký druh pomoci starý rodič potřebuje a jaká je délka trvání pomoci. Zda za ním stačí pouze dojíždět, zda je nutná celodenní péče, které by se musela přizpůsobit celá rodina. V některých případech se péče o seniora řeší jeho umístěním ve zdravotnickém a nebo sociálním zařízení, což ale může vyvolávat pocit viny, který přetrvává i po smrti rodiče. (Vágnerová, 2007)

Ztráta rodiče vyvolává silnou citovou reakci, protože vztah rodiče a dítěte je vždy jedinečný. Lidé si uvědomují, že ztratili významnou a nenahraditelnou emoční vazbu. Jak píše Vágnerová (2007, s. 294): *"Úmrtí obou rodičů posunuje generační příslušnost, stárnoucí člověk se tak stává příslušníkem nejstarší generace se všemi výhodami i nevýhodami. Za těchto okolností se většinou cítí starší a ohroženější než předtím, jako by se tímto symbolickým posunem přiblížil i konci svého života. Znovu oživené vědomí reálnosti vlastní smrti může vyvolávat různé reakce - od depresí až k větší koncentraci na život, který mu ještě zbývá a k tendenci si jej skutečně užít."*

9. UKONČENÍ PROFESNÍ KARIÉRY A ODCHOD DO DŮCHODU

V období kolem 50ti let mohla dosáhnout většina lidí ve své kariéře profesního vrcholu. Jedná se ale především o profese s vysokým podílem intelektuálních činností eventuelně jemné manuální zručnosti, osoby fyzicky pracující jsou již většinou za vrcholem svého pracovního výkonu. Období mezi 50 a 60ti lety označuje Vágnerová (2007) jako "**fázi postupného úbytku profesní angažovanosti.**" Jak píše dále lidé v tomto věku nechtějí investovat energii do dalšího rozvoje kariéry, jelikož profesní motivace ztrácí na významu díky tomu, že nebude mít velkou budoucnost. Lidé se stávají pasivnější, někteří dokonce úzkostlivější a jejich úsilí směřuje pouze k tomu, práci si udržet. Jejich myšlenky se více zaměřují na to, jak bude vypadat přechod do důchodu a co bude náplní jejich života. Uspokojení z práce závisí u stárnoucích lidí na jejich hodnotách a potřebách. Profesní role může uspokojovat většinu základních psychických potřeb stárnoucího člověka. Starší zaměstnanci zpravidla projevují loajalitu k pracovišti, kde strávili část svého života a jsou pro ně důležité vztahy se spolupracovníky. Ve větší míře usilují o potvrzení vlastní hodnoty ve smyslu důrazu na spolehlivost, zkušenost. Je pro ně také důležité vědět, do kdy budou moci a schopni pracovat, aby se psychicky mohli na odchod ze zaměstnání připravit. Existují samozřejmě i lidé, kteří i v tomto věku svou práci vykonávají s nadšením a elánem a kteří se snaží na své práci pořád něco zlepšovat a inovovat. (Vágnerová, 2007)

Ve většině západních zemí se věková **hranice pro odchod do penze** pohybuje kolem 65ti let. V České republice se hranice pro odchod do důchodu zvýšila naposledy při důchodové reformě v září 2011, platné od 1. 10. 2011. V současné době odchází muž narozený v roce 1948 do důchodu ve věku 62 let a 2 měsíců, žena se dvěma dětmi ve věku 57 let a 8 měsíců. Do budoucna půjdou všichni muži i ženy narození v roce 1983 bez ohledu na počet dětí do důchodu ve věku 68 let, zároveň se pro každý další ročník odchod do důchodu o 2 měsíce prodlouží. Doba pojištění a pracovní aktivity se tedy zvýší z dnešních 25 let postupně až na 35 let.⁸ Spousta starších lidí se snaží, pokud

---

⁸ MPSV, Starobní důchody, [online]. Praha 2011 [cit. 2011-10-21]. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/618>

jim to zaměstnavatel umožní, popř. pokud vykonávají samostatnou výdělečnou činnost pracovat déle a posunout odchod do penze. Vhodné jsou např. částečné úvazky, kdy lidé neztrácejí kontakt s pracovištěm a kolegy a nemusí pracovat plný počet hodin. Na společenské úrovni je toto ovšem velkou otázkou, jelikož s růstem nezaměstnanosti, mívají mladší občané pocit, že jim staří zabírají pracovní místa. Naopak někteří lidé, kteří nemohou sehnat práci a mají věk, který jim to umožní, odchází do předčasného důchodu, jak jsme to masivně mohli zaznamenat v letošním roce. Díky důchodové reformě (platné od 1. 10. 2011) a změně výpočtů důchodů odešlo do předčasného důchodu v letošním roce za období od ledna do září 2011 více než třikrát tolik lidí, než v roce minulém. V číslech se jedná o počet 76,1 tis. letos a 23,2 tis. v roce 2010. (Válková J, Předčasné důchody se staly hitem. Lidé se lekli změn. Mladá fronta dnes, 13. 10. 2011, s. C1).

Dle Haškovcové (2010) představuje odchod do důchodu pro nemalou část lidí traumatizující záležitost. Jedná se o posun od něčeho, co člověk zná, někam, kde je změna dosavadních zvyklostí nutná, avšak nejasná. Odchod do důchodu je vnímán jako **penzijní pád** a to ve vícero rovinách. Lidé **ztrácejí program**, který doposud měli, zároveň **ztrácejí sociální kontakty**, jelikož opouští i své kolegy, známé a ocitají se v sociální izolaci. Také **sociální status se mění**, člověk který byl v minulosti například ředitelem nebo učitelem se stává pouze důchodcem. Jak píše Haškovcová (2010, s. 81): *"Zajímavé je, že pád do "prázdnoty" je tím strmější, čím vyšší post člověk zastával a čím specializovanější byla jeho profese. Neměl čas na své záliby, které by v penzi rozvíjel, a není ani reálné, aby se věnoval navazujícím činnostem své specializované profese. V penzi jsou si všichni rovni. Je jedno, čím byli, kým se kdo v průběhu dosavadního života stal a jaké skutky vykonal. Je nivelizováno všechno. Lidé v penzi se stávají rovnými proto, že jejich "role je nemít roli."* V neposlední řadě se jedná i o **pád finanční**. Výše starobního důchodu činí zhruba 40% dřívějšího platu. V roce 2010 činila průměrná výše plného starobního důchodu v ČR u mužů 11 240 Kč a u žen 9 189 Kč.⁹

---

⁹ ČSÚ, Statistická ročenka 2011 [online]. Praha 2012 [cit. 2012-02-13]. Dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/0001-11-2010-2500>

9.1 Druhý životní program - po odchodu do důchodu

Dle Haškovcové (2010) je nutné při konstrukci programu života důchodce - **druhém životním programu** (dříve též špatně nazývaném náhradním programem) znát potřeby stárnoucího a starého člověka. Ti potřebují přiměřené zdraví, místo, kde se cítí doma, finanční a materiální zabezpečení. Spousta seniorů věnuje svůj čas pomoci rodině, péči o vnoučata, zahradu. Stárnoucí člověk může samozřejmě nalézt smysl svého života pouze v soukromém životě a je to tak zajisté v pořádku, ale spousta z nich má potřebu být platným a prospěšným občanem nad rámec soukromého života. Zajisté je prospěšné pěstování různých zálib a koníčků, avšak aby se zájmová činnost stala skutečným druhým životním programem, musela by pozbýt charakter náhradnosti a doplňkovosti a být alespoň částečně integrována do generačně propojených činností, které jsou uznávány jím i společností. Jako příklad Haškovcová uvádí filatelistu, který si sbírá známky sám doma, pro zábavu a filatelistu, který vede kroužek sběratelů, při kterém nutně dochází k neformální výměně životních názorů, přičemž jeho hobby dostává širší prostor a jiný charakter.

V rámci systému **celoživotního vzdělávání** mají senioři možnost smysluplně kultivovat svůj čas na univerzitách třetího věku a akademiích třetího věku. Na akademiích jsou seniorům nabízeny různé přednášky z rozdílných oborů, univerzity naopak nutí aktivně spolupracovat a angažovat se. Přednášky musí studenti doplňovat samostudiem a efektivita studia se dále prokazuje při zkouškách. (Haškovcová, 2010)

Dle Haškovcové (2010, s. 129) **plní vzdělávání**: "*například funkci preventivní, neboť pozitivně ovlivňuje proces stárnutí a kvalitu života, rehabilitační, protože udržuje, případně rozvíjí duševní síly seniorů, posilovací, protože rozvíjením zájmu podporuje kultivovaný obsah volného času, a komunikační, neboť uvádí seniora do společenství lidí, s kterými si může povídat a rozvíjet přátelské vztahy. Nehledě k tomu, že ze společnosti znalostí by neměl být vyloučen nikdo, ani starší lidé. Mezi jinými důvody dominuje potřeba seniorů rozumět dnešku, a tedy rozumět i svým dospělým dětem a vnukům.*"

Názor autorky: finanční pád u starobních důchodců se stává stále aktuálnějším tématem. V současnosti se opět jedná o zmrazení důchodů nebo úpravě jejich valorizace, která by měla být nově závislá nejen na vývoji inflace a růstu mezd, ale i na výběru sociálního pojištění. Další variantou je navázání růstu důchodů na celkový vývoj ekonomiky. Bez ohledu na plánované změny, narůstá neustále počet důchodců, kteří mají problémy zaplatit nezbytné náklady na bydlení, stravu a léky. Například v Praze 10 Vršovcích dochází od ledna 2012 k opětovnému zvýšení nájmu u obecních bytů. Čistý nájem u bytu o dispozici 2 plus 1 a rozloze 62 m², v domě bez výtahu a bez balkonu činí v současné době 96 Kč/m² a od ledna bude zvýšen na 111,63 Kč/m², což představuje částku 6 954 Kč. Pokud k tomu připočteme energie, vodu a teplo, dostáváme se k částce min. 10 000 Kč, což z průměrného důchodu není možné zvládnout. Existují proto příspěvky na bydlení, které se počítají z rozdílu součinu příjmu domácnosti a koeficientu 0,30 (pro Prahu 0,35) a stanovenými normativními náklady, které např. pro rok 2012 činí v Praze u jedné osoby v domácnosti částku 7068 Kč u nájemních bytů.¹⁰ Radnice se snaží tuto situaci řešit i výměnou za menší byty, kterých je ale většinou velký nedostatek. Problém je ovšem i v tom, že staří lidé již těžce reagují na změny a nepřejí si být po prožití celého života v určité lokalitě přesazováni. Důchodci proto musí čerpat své úspory popř. žádat rodinu o pomoc, nebo to řeší např. tím, že jeden pokoj ze dvou pronajímají cizím lidem, což nelze považovat v tak malém bytě za optimální.

Co se druhého životního programu týká, můžeme jeden pěkný příklad nalézt např. v tělovýchovné jednotě Sokol. Na její pobočce v Praze 10 Záběhlicích aktivně spolupracují důchodkyně již v pokročilém věku (70 - 80 let) při cvičení předškolních dětí, kde některé pomáhají přímo při cvičení a provádí pomocný dozor a některé zajišťují agendu docházky a výběru plateb za cvičení a příspěvků. Seniorky neztratily pocit vlastní důležitosti, cítí se prospěšné a dětmi jsou velmi dobře přijímány.

---

¹⁰ MPSV [online]. Praha, 2012 [cit. 2012-02-14]. Dostupné na: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prisp_na_bydleni

10. NEZAMĚŠTNANOST

Ztráta zaměstnání je pro lidi po padesátém roce velmi vážným problémem. Současná informační či postindustriální společnost (v této společnosti dominuje produkce informací a služeb a ne jako dříve průmyslová výroba) se vyznačuje novou strukturou pracovních míst a novými požadavky na pracovníky. Rozhodujícími faktory jsou znalosti, vědomosti a informace. Klesá podíl prací, při nichž byla živá práce nahrazena stroji. Došlo k restrukturalizaci trhu práce, objevily se nové profese a některé staré zanikly. V důsledku globalizace došlo k nové mezinárodní dělbě práce, která ovlivňuje pracovní trh i nezaměstnanost v jednotlivých zemích. V souvislosti se segmentarizací práce je diskutován i problém marginalizace určité části pracovních sil na tomto trhu. Ta je protikladem participace a v krajním případě se jedná o vyloučení z trhu práce. (Mareš, 2002) "*Marginalizace je redukcí šancí, zatlačením pracovníků s určitými sociálními charakteristikami do nevýhodných či marginálních pozic na trhu práce (nejčastěji na sekundární trh práce¹¹) a jejich vystavení vyššímu riziku nezaměstnanosti, respektive jejich vytlačení do dlouhodobé nezaměstnanosti.*" (Mareš, 2002, s. 65). Objektem marginalizace mohou být ženy s malými dětmi, příslušníci minorit, staří lidé, ale vzhledem k situaci na trhu práce v ČR můžeme do této kategorie směle zařadit již osoby kolem 50. roku věku.

Jak bylo zmíněno krátce u ageismu, je velkým problémem pro lidi kolem 50. roku věku nalézt uplatnění na trhu práce. V České republice se **míra nezaměstnanosti** v roce 2011 pohybovala kolem 8% přičemž k 31. 12. 2011 bylo registrováno celkem 508 451 nezaměstnaných, z nichž ve věkové skupině mezi 50 - 59 let bylo 122 381 uchazečů o zaměstnání, což představuje cca 24% všech nezaměstnaných.¹² Větší problém najít práci mají samozřejmě lidé s nižším vzděláním a kvalifikací, jelikož

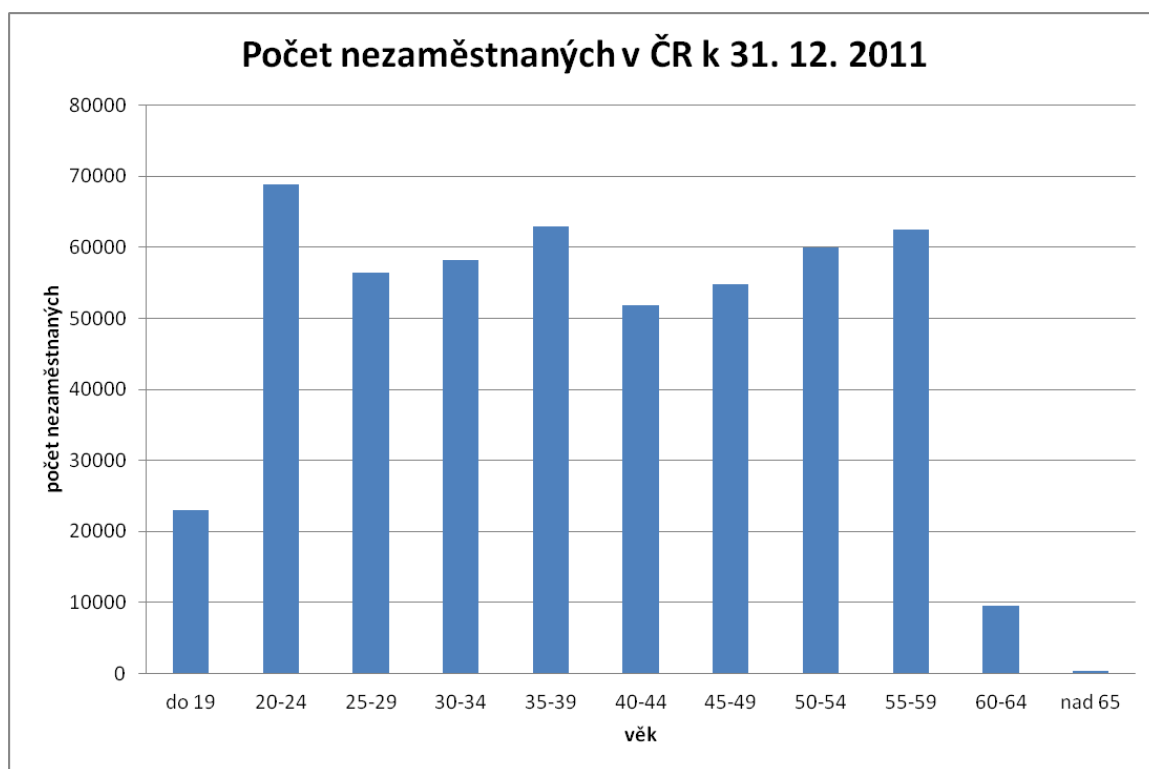
---

¹¹ Sekundární trh práce je charakterizován pracovními místy s nižší prestiží a s nižší mzdovou úrovní. Pracovní kariéra je zde málo výhodná, popř. se o kariéře nedá vůbec hovořit. Pozice na tomto trhu jsou méně stabilní a pracovní kariéra bývá často přerušována nezaměstnaností. Jelikož zde dochází k velké fluktuaci pracovníků, je ovšem jednodušší zde získat nové zaměstnání než na primárním trhu, kde jsou pracovní místa stabilnější, s vyšší prestiží i ohodnocením a s lepší možností profesionálního růstu a nižší fluktuací. (Mareš, 2002)

¹² MPSV, Statistiky nezaměstnanosti 2011 [online]. Praha. 2012 [cit. 2012-02-13]. Dostupné na: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/qrt>

často nemohou splnit fyzické předpoklady pro těžkou manuální práci. Tempo ve výrobních firmách bývá velmi vysoké. Starší lidé také často špatně snášejí například provoz na více směn a práci v noci. Bohužel se problém nalézt zaměstnaní týká ale i lidí se středoškolským a vysokoškolským vzděláním. Zaměstnavatelé tvrdí, že starší pracovníci se špatně učí novým věcem, mají určité zažité návyky a stereotypy. Na druhou stranu je možno říci, že si starší lidé práci více vážejí, jsou spolehlivější, věrnější, nemají přehnaná platová očekávání a jsou zkušenější.

Graf 1: Nezaměstnanost v ČR k 31. 12. 2011 dle věku nezaměstnaných

Zdroj: MPSV, Statistika nezaměstnanosti za rok 2011¹³

¹³MPSV, Statistiky nezaměstnanosti 2011 [online]. Praha. 2012 [cit. 2012-02-12]. Dostupné na: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/qrt>

Co tedy znamená práce pro člověka? Mareš (2002, s. 68) se ptá: "*Proč je vlastně nezaměstnanost v naší kultuře tak tíživým existenciálním zážitkem, a to i při rozvinutém sociálním státu, umožňujícím přežít i bez příjmů ze zaměstnání?*" Jak píše dále: "*Zaměstnání hraje v naší kultuře roli centrální instituce, skrze kterou se definujeme. Cíle, status, sociální kontakty, struktura našeho života i jednotlivých dnů jsou primárně odvozovány z našeho zaměstnání. Naše vzdělání je chápáno jako příprava na zaměstnání a náš volný čas jako regenerace pro další práci v zaměstnání.*" (Mareš, 2002, s. 68)

Dle Jahodové (Mareš, 2002, s. 71): "*jsou prací v zaměstnání uspokojovány základní potřeby, jejichž uspokojení nezaměstnanost blokuje nebo omezuje. Práce v zaměstnání svým strukturovaným a regulovaným charakterem podle ní vytváří pro zaměstnaného člověka reálnou strukturu času (dne, týdne a roku); znamená příležitost pravidelně sdílené sociální zkušenosti mimo rámec rodiny; umožňuje jedinci podílet se na cílech a účelech, které ho přesahují; vymezuje jeho osobní status a osobní identitu; vynucuje si řadu aktivit, k nimž bez zaměstnání člověk není motivován.*"

Nezaměstnanost s sebou tedy přináší rozbití struktury času a změnu ve vnímání času a s tím související deprivaci z absence pravidelných činností, sociální izolaci, která plyne ze ztráty sociálních kontaktů, ztrátu participace na cílech širších skupin, ztrátu statusu, neboli sociální důstojnosti a prestiže a důsledky této ztráty pro osobní identitu a sebeúctu nezaměstnaného jedince, rozklad rodinných vztahů a změny jeho postavení v rodině, ztrátu hodnot a respektu k veřejným autoritám, vydělení se z hlavního proudu společenského života. Proto je zejména dlouhodobá nezaměstnanost považována za ekonomicky i sociálně nežádoucí jev. (Mareš, 2002)

10.1 Nezaměstnanost a její dopad na fyzické a psychické zdraví

Fyzické zdraví je při nezaměstnanosti ohrožováno nejvíce stresem, který ovlivňuje imunitní a kardiovaskulární systém člověka. Často bývá doprovázen jevy jako jsou kouření, požívání alkoholu, léků a drog. **Na psychickou stránku** působí faktory jako jsou finanční obavy, nárůst ponižujících zkušeností, ke kterým dochází při odmítnutí žádosti o práci, pocity úzkosti z budoucnosti, redukce kvality mezilidských vztahů, nedostatek příležitostí k rozvíjení a získávání nových dovedností, využívání těch starých, omezení společenských vztahů a malý prostor pro rozhodování. Po psychické stránce se nezaměstnaní stávají více emocionálně labilnější, jsou ohroženi jejich hodnoty, ztrácí ve svých očích svou cenu, rozvíjí se pocity méněcennosti, podřadnosti, ztrácí se sebedůvěra. Mezi nezaměstnanými dochází k nárůstu výskytu depresí, trpí více poruchami spánku, bývají úzkostnější, neurotičtější. Toto vše může vést v extrémním případě i k sebevraždě. (Mareš, 2002)

Dle Farkové (2009, s. 83): *"Patří mezi nejzávažnější psychologické důsledky vzestupu nezaměstnanosti: nárůst patologických vzorců chování zvláště u mladistvých (kriminalita, nárůst brutality při páčání kriminálního činu), nárůst drogové závislosti, pokusů sebevraždy a depresí, navýšení počtu léčených osob, nárůst počtu psychosomatických onemocnění, zhoršení průběhu již existujících psychických poruch. Psychologické důsledky nezaměstnanosti se u jedinců projevují v několika oblastech: pokles sebedůvěry, snížení pocitu vlastní hodnoty, důvěry k lidem, deprese, fatalismus, apatie - poslední stupeň psychického strádání, nárůst sociální izolace, ztráta schopnosti řídit svůj čas, obviňování vlastní rodiny ze ztráty práce."*

Dle Platta, který shromáždil 165 studií na téma nezaměstnanost a sebevražda (Mareš, 2002, s. 91): *"se nezaměstnanost pojí prokazatelně s vyšším výskytem sebevražednosti i nedokonaných demonstrativních sebevražd (parasuicid). Zejména nedokonané sebevraždy jsou signifikantním výrazem psychických potíží."*

10.2 Životní strategie nezaměstnaných a podpora státu

Jak píše Mareš (2002) pokoušela se řada autorů zachytit **vliv nezaměstnanosti na životní strategie v časovém horizontu**. Dle Hallidaye následuje po ztrátě zaměstnání krátká fáze pocitu uvolnění a svátečních dnů (člověk nemusí nic dělat, má čas pouze pro sebe), která je ovšem vystřídána fází úzkosti a depresí a následně ztrátou duševní rovnováhy. Při dlouhodobé nezaměstnanosti přichází nakonec fáze adaptace na nový způsob života, která se pojí se ztrátou nadějí a obavami z budoucnosti. (Mareš, 2002)

Podle Eisenberga a Lazarsfelda je první fází po ztrátě zaměstnání šok, který ale neznamena rezignaci. Člověk naopak hledá aktivně nové zaměstnání a je optimistický. Pokud se mu ovšem práci nalézt nepodaří dochází k druhé fázi, kdy se lidé stávají úzkostnými a pesimistickými. Je to fáze masivního stresu, po níž přichází fatalistické stádium, ve kterém se hroubí aktivní životní postoje a jedinec se adaptuje na zúžený životní postoj. (Mareš, 2002)

Stát by měl snížení dlouhodobé nezaměstnanosti řadit mezi priority. Nezaměstnaný člověk stojí stát průměrně 109 000 ročně. To je cifra, ke které došli autoři ve studii na vysoké škole Unicorn College. Autoři vychází z předpokladu, že nezaměstnaný je 40letý člověk, se základním nebo středním vzděláním bez maturity, který bývá bez práce průměrně 5 měsíců. V částce jsou zahrnuty jednak dávky v nezaměstnanosti, ušlý výběr sociálního a zdravotního pojištění, ale i snížení výdajů, které vede k nižšímu výběru přímých i nepřímých daní.¹⁴

---

¹⁴ IDNES.CZ, [online]. 2011 [cit. 2011-10-21]. Dostupné na: http://ekonomika.idnes.cz/nezamestnany-clovek-stoji-stat-temer-110-tisic-korun-rocne-pmu-ekonomika.aspx?c=A110825_142436_ekonomika_spi

Proto je důležité, aby stát vytvářel na ekonomické úrovni prostředí pro investice a stimulaci ekonomického růstu v ziskové oblasti, pomáhal zaostávajícím regionům atd. Dále je nutné vytvářet pracovní příležitosti financované z veřejných zdrojů ve formě dotací podnikům, tvorbou společensky prospěšných míst pro handicapované, podporovat celoživotní vzdělávání atd.

Podpora zaměstnávání starších lidí je ze strany Ministerstva práce a sociálních věcí uskutečňována tím, že zaměstnavatelům, kteří přijmou do svého týmu člověka nad 50 let zaplatí náklady na jeho mzdu včetně pojištění po dobu jednoho roku. Někdy v částečné, jindy v plné výši například dle toho jaké míry dosahuje nezaměstnanost v daném regionu. Příspěvek je poskytován v rámci takzvané aktivní politiky zaměstnanosti na společensky účelné pracovní místo. Česká republika se v Evropské unii zavázala do roku 2020 zvýšit míru zaměstnanosti lidí ve věku 55 - 64 let na 55 procent ze současných 47,7 procent. Pokud se nepodaří v dohledné době zvýšit zaměstnanost osob nad 50 let vzroste kvůli nepříznivému demografickému vývoji do roku 2050 počet ekonomicky závislých lidí téměř na dvojnásobek. Ve světě se hovoří stále častěji o takzvaném postupném odchodu do důchodu. Jde o to umožnit starším lidem, aby na trhu práce zůstávali déle a to například formou zkrácených úvazků, dočasné práce či sdílených míst. V ČR představuje podíl krátkodobých úvazků pouze 4,9%. (Hovorková, Ohrožená skupina? Lidé 55+. MF Dnes, 23. 2. 2012, C 8)

Přímá pomoc státu nezaměstnaným je uskutečňována jednak formou finanční pomoci díky dávkám v nezaměstnanosti, ale i poskytováním rekvalifikačních kurzů. Stát pomáhá nezaměstnaným vyplácením sociálních dávek v nezaměstnanosti, které byly pro rok 2011 stanoveny a vypláceny u občanů ve věku 50 - 55 let po dobu 8 měsíců a ve věku nad 55 let 11 měsíců a činily během prvních dvou měsíců 65%, během dalších dvou měsíců 50% a po zbytek podpůrní doby 45% průměrného měsíčního čistého výdělku, kterého dosáhl nezaměstnaný v minulém zaměstnání nebo posledního vyměřovacího základu, přepočteného na 1 kalendářní měsíc, pokud byl nezaměstnaný osobou samostatně výdělečnou činnou. Pokud ovšem podal výpověď zaměstnanec sám bez vážného důvodu byla mu poskytnuta podpora pouze ve výši 45%. Maximální výše podpory v nezaměstnanosti činila 0,58 násobek průměrné mzdy, což byla pro rok 2011 částka 13 528 Kč. Nárok na podporu mají zaměstnanci, kteří v posledních třech letech před zařazením do evidence uchazečů o práci získali zaměstnáním nebo jinou výdělečnou činností dobu důchodového pojištění v délce alespoň 12 měsíců. Tuto podmínku mohou splnit i započtením náhradní doby zaměstnání.¹⁵

Další možností jsou rekvalifikační kurzy, které jsou poskytovány nezaměstnaným na základě dohody s pracovním úřadem a které by měly být v souladu s požadavky na trhu práce. Během rekvalifikačních kurzů je nezaměstnaným vyplácena částka ve výši 60 % průměrného čistého měsíčního výdělku, maximálně však 0,65ti násobek průměrné mzdy, což představuje pro rok 2011 částku ve výši 15 161 Kč.¹⁶

---

¹⁵ Portál veřejné správy ČR. [online].2011 [cit. 2011-21-10]. Dostupné na: http://www.portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/697/_s.155/708?uzel=541&POSTUP_ID=82&PRVEK_ID=627

¹⁶ Portál veřejné správy ČR. [online].2011 [cit. 2011-21-10]. Dostupné na: http://www.portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/697/_s.155/708?uzel=541&POSTUP_ID=82&PRVEK_ID=619

11. CÍL PRŮZKUMU

Průzkum měl stanoveny 4 základní cíle uvedené v úvodu této práce a to zjistit, s čím si respondenti spojují ukončení pracovní kariéry a odchod do důchodu. Zjistit na co se nejvíce těší, popřípadě z čeho mají obavy. Druhým cílem bylo zjistit, jak respondenti vnímají finanční situaci seniorů v důchodu a zda si myslí, že jsou důchodci nuceni si přivydělávat a zda oni sami budou v penzi pracovat. Třetím cílem bylo zjistit, zda respondenti vnímají diskriminaci spojenou s věkem, zda ji sami v tomto věkovém období mezi 50 - 60tým rokem zažili a při jaké příležitosti. Posledním čtvrtým cílem bylo zjistit, jak lidé v tomto období vnímají sami sebe, stárnutí a zda se cítí být v tomto období spokojeni.

Pro splnění stanovených cílů byly vytvořeny **4 hypotézy**, jejichž platnost byla šetřením ověřována:

1. Lidé mezi 50. - 60. rokem se většinou těší na důchod.
2. Lidé mezi 50. - 60. rokem vnímají finanční situaci důchodců jako špatnou.
3. Většina osob mezi 50 - 60ti lety vnímá diskriminaci kvůli věku.
4. Lidé mezi 50 - 60 lety se necítí vzhledem ke stárnutí spokojeni.

11.1 Přípravná fáze průzkumu

Při plánování této bakalářské práce bylo původně zamýšleno, že dotazníkové šetření bude provedeno u osob ve věkové kategorii 50 - 60 let a zároveň u osob ve věku 30 let a výsledky budou porovnány. Jelikož se ale generace dnešních třicátníků ještě příliš nedotýká otázka penze, strachu ze stárnutí a většinou daleko méně otázka věkové diskriminace a problémů s velkou nezaměstnaností, bylo nakonec od tohoto záměru upuštěno. Šetření bylo zaměřeno pouze na osoby mezi 50 - 60 lety, kterých se tato práce týká a snaží se hlouběji zmapovat pouze jejich pocity a názory.

Vzhledem ke zjišťující povaze šetření a deskriptivnímu výzkumnému problému byla jako nejvhodnější zvolena metoda dotazníku. Srozumitelnost byla ověřena předvýzkumem. Dotazník byl vypracován v elektronické podobě v aplikaci Google dokumenty, byl vybaven přesnými pokyny k jeho vyplnění a jeho vyplnění probíhalo on-line na internetu.

Dotazník obsahuje 18 otázek, z nichž prvních 5 je určeno ke statistickému třídění a dotazuje se na pohlaví, věk, vzdělání a bydliště a to zda je respondent ekonomicky aktivní. K první hypotéze se vztahují otázky č. 12 a 13. Druhou hypotézu ověřují otázky č. 6 a 7. K třetí hypotéze se vztahují otázky č. 8, 9, 10 a 11. Ke čtvrté hypotéze se vztahují otázky č. 14, 15, 16, 17, 18. Odpovědi na otázky jsou uzavřené s možností výběru odpovědi nebo polouzavřené, které nabízí alternativní odpověď a dále žádají krátké objasnění nebo poskytují jinou otevřenou možnost odpovědi.

11.2 Realizační fáze průzkumu

Dotazník byl vypracován v elektronické podobě v aplikaci Google dokumenty a byl k dispozici na internetu na této webové stránce¹⁷. Respondenti jej vyplňovali online, čímž byla zaručena stoprocentní anonymita respondentů. V úvodu dotazníku bylo uvedeno, že se jedná o šetření pro bakalářskou práci s daným tématem a upozornění, že dotazník mají vyplňovat pouze osoby ve věku 50 - 60 let. Šetřené osoby jsou tedy aktivními uživateli moderních informačních technologií.

Dotazník byl vytvořen dne 6. 12 a do 16. 12. 2011 byl vyplněn 69 krát. Platných odpovědí bylo 65, jelikož jednou byl dotazník odeslán bez vyplněných dat a 3 osoby odpověděly, že nejsou ve věku mezi 50 - 60ti lety. Jejich odpovědi byly proto vyřazeny. Zpracování výsledků proběhlo přímo v aplikaci Google dokumenty, ve které byla pomocí tabulek a grafů zobrazena všechna souhrnná data. Velikou výhodou byla jednoduchost vyplňování pro respondenty a rychlost sběru dat. V případě, že by jim byl dotazník zaslán např. ve formě tabulky, která je vytvořena v programu Excel nebo Word, museli by jej nejdříve uložit, vyplnit, pak odeslat, což by mohlo pro některé respondenty, kteří nejsou počítačově zdatní, představovat problém. Anonymita respondentů byla plně dodržena, tudíž můžeme předpokládat, že respondenti odpovídali pravdivě a nebáli se vyjádřit svůj názor. Mohlo ovšem dojít ke zkreslení dat například v tom, že dotazník nevyplňovaly osoby v dané věkové kategorii. Naopak nevýhodou elektronické podoby dotazníku bylo to, že jej mohly vyplnit jen osoby s přístupem k počítači a internetu a že nebylo možné ovlivnit skladbu osob.

17

<https://docs.google.com/spreadsheets/viewform?formkey=dDFIVDNUNjJRUzk4Mko5QTBnYVFjR1E6MQ>

11.1 Analýza dat

Dotazník obsahoval následující otázky v tomto pořadí. Pro lepší přehlednost dat jsou u některých otázek odpovědi zobrazeny ve formě tabulky. U některých odpovědí je blíže specifikováno, jakého dosáhli respondenti odpovídající určitým způsobem vzdělání, jakého byli pohlaví atd. Souhrn veškerých odpovědí je k dispozici v datové matici v příloze B a odpovědi, které vyjadřují názor respondentů uvedený pod odpovědí jiné či specifikují určitou odpověď jsou souhrnně zobrazeny v tabulkách v příloze D.

Otázka č. 1 Je Vám mezi 50 - 60 lety:

Dotazník vyplnilo a odeslalo 68 respondentů, z nichž 3 neodpovídali šetřené skupině osob ve věku mezi 50 - 60 lety, proto byly jejich odpovědi při zpracování dat vyřazeny.

Otázka č. 2 Pohlaví:

Skupinu respondentů, kteří vyplnili dotazník tvořilo 24 mužů a 61 žen.

Následující tabulka zobrazuje odpovědi na otázku typu vzdělání.

Tab. 1 = otázka č. 3. Vzdělání:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Základní	6	9
Střední bez maturity	12	18
Střední s maturitou	30	46
VOŠ	0	0
Vysokoškolské	17	26
Celkem	65	100

Tato tabulka zachycuje odpovědi na otázku bydliště.

Tab. 2 = otázka č. 4. Bydliště:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Do 2 000 obyv.	16	25
2000 - 10 000 obyv.	13	20
10 000 - 50 000 obyv.	11	17
Nad 50 000 obyv.	25	38
Celkem	65	100

V této tabulce jsou zobrazeny odpovědi na ekonomickou aktivnost respondentů.

Tab. 3 = otázka č. 5. V současnost jste:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Zaměstnaný	43	66
Podnikám jako OSVČ	7	11
Nezaměstnaný	2	3
V důchodu	9	14
Pobírám částečný nebo plný důchod a zároveň pracuji	4	6
Celkem	65	100

Tab. 4 = otázka č. 6. Jaké pocity ve Vás vyvolává představa odchodu do důchodu?

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Kladné, těším se	22	34
Rozporuplné pocity	16	25
Negativní, obavy	6	9
Nevím	12	18
Již v důchodu jsem	9	14

Pokud jste na otázku odpověděli kladně, napište prosím na co se nejvíce těšíte: zde se nejčastěji opakovala odpověď, že se respondenti těší na klid, volný čas, který budou věnovat sobě, rodině, svým zálibám. Často se objevila i odpověď, že se dotyční těší, že nebudou muset vstávat do práce, dojíždět do práce, stíhat termíny, stresovat se na pracovišti. Jeden muž odpověděl, že se těší na život bez open space kanceláře. Další odpovědí byl např. čas na vnučku, nemocnou maminku, koníčky. I zde se ale objevily obavy o výši důchodu. Jeden muž píše, že se těší a bude pracovat co nejdéle to půjde a jeden muž že je mu 52 let a o důchodu ještě nepřemýšlel.

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli negativní, obavy; napište prosím, z čeho máte největší obavy: dotaz na negativní obavy vyplnilo 14 osob. Všechny měly největší strach z nedostatku financí, z existenčních problémů - 11 osob, 1 osoba má strach z nejistoty, 1 osoba z nedostatku řádu a 1 žena ze ztráty sociálních kontaktů.

Tab. 5 = otázka č. 7. S čím si v první řadě spojujete pojem důchod:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Volný čas pro sebe a rodinu	35	54
Nuda	2	3
Špatná finanční situace	17	26
Neužitečnost	3	5
Sociální izolace, ztráta kontaktů a známých	3	5
Nevím	2	3
Jiné	3	5

Zde je zajímavé uvést, že pouze jeden vysokoškolsky vzdělaný muž uvedl pod odpovědí jiné, že si pojem důchod spojuje s pojmem sebevzdělávání.

Následující tabulka zachycuje odpovědi na druh případného pracovního úvazku.

Tab. 6 = otázka č. 8. Pokud byste měl i tu možnost, pracoval byste v důchodu:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Na plný úvazek	11	17
Na částečný úvazek	36	55
Nepracoval	13	20
Nevím	5	8

Většina respondentů by v důchodu pracovala a to buď na plný - 17% či částečný úvazek - 55%.

Tab. 7 = otázka č. 9. V případě, že byste chtěl pracovat i v důchodu, z jakého by to bylo důvodu:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Finanční situace	33	51
Doma bych se nudil	4	6
Nechci ztratit kontakt s pracovištěm a kolegy	7	11
Připadal bych si užitečný	10	15
Nepracoval bych	8	12
Jiný	3	5

Na otázku důvodu zaměstnání při důchodu odpovědělo 51% dotázaných, že by chtělo pracovat kvůli finanční situaci, 15% respondentů by si připadalo užitečnými, 11% osob nechce ztratit kontakt s pracovištěm a kolegy a 12% dotázaných by nepracovalo. Osoby, které mají jiný důvod - 5% uvádí, že by to bylo ze všech 4 prvních důvodů dohromady a jedna osoba - muž vysokoškolsky vzdělaný, podnikající jako OSVČ píše, že by pracoval pro zábavu.

Tab. 8 = otázka č. 10. Pokryje dle Vašeho názoru průměrný důchod náklady seniorů spojené s bydlením, obživou, léky ošacením:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Ano	1	2
Spíše ano	8	12
Spíše ne	33	51
Ne	17	26
Nevím	6	9

Většina respondentů - 51% se domnívá, že průměrný důchod nezbytné náklady seniorů na život spíše nepokryje, že je jistě nepokryje si myslí 25% dotázaných. Že náklady budou zřejmě pokryty si myslí 12% dotázaných a pouhá 2% dotázaných věří tomu, že nezbytné náklady seniorů na život může důchod plně pokrýt.

Tab. 9 = otázka č. 11. Myslíte si, že je nutné v rámci důchodové reformy zvyšovat věk odchodu do penze:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Ano	4	6
Spíše ano	9	14
Spíše ne	16	25
Ne	33	51
Nevím	3	5

Většina dotázaných - 51% odpověděla, že si nemyslí, že by bylo nutné zvyšovat v rámci důchodové reformy věk odchodu do penze. Odpověď spíše ne zvolilo 25% respondentů, odpověď spíše ano 14% osob a odpověď ano 6% dotázaných, z nichž 3 jsou muži, 2 s vysokoškolským vzděláním, 1 se středním vzděláním s maturitou a jedna žena se středním vzděláním s maturitou. Odpověď nevím zvolily 3 osoby.

Tab. 10 = otázka č. 12. Existuje dle Vašeho názoru v naší společnosti diskriminace kvůli věku:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Ano	45	69
Spíše ano	15	23
Spíše ne	2	3
Ne	2	3
Nevím	1	2

O tom, že v naší společnosti existuje diskriminace kvůli věku je přesvědčeno 69% dotázaných, že spíše existuje si myslí 23% respondentů. Že v naší společnosti věková diskriminace spíše neexistuje si myslí 3% osob a že neexistuje rovněž 3% osob. Zde můžeme shrnout, že téměř všichni - 92% dotázaných je přesvědčeno o tom, že k věkové diskriminaci v naší společnosti dochází, což je opravdu vysoké číslo.

Tab. 11 = otázka č. 13. Setkal/a jste se Vy sám/sama v tomto věkovém období s diskriminací kvůli věku:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Ano	18	28
Ne	43	66
Nevím	4	6

Pokud jste na otázku odpověděli ano, napište prosím při jaké příležitosti:

Na tuto otázku odpovědělo 10 osob, že se s diskriminací kvůli věku setkaly při hledání zaměstnání. Další odpovědi byly: vše se vyřizuje přes internet, který neovládám. Když mi bylo 50, zdál jsem se jim moc starý. V práci od šéfa pod 30 let. U lékaře, v MHD, od prodavačky. Setkaly se mé přítelkyně. Byla jsem propuštěna 2 roky před dosažením důchodového věku ze státní správy jako neperspektivní zaměstnanec. Čelila jsem posměškům od mladších kolegů, že nestačím jejich tempu a nevyznám se v moderních technologiích jako oni. Firma dává přednost mladým.

I když si 92% dotázaných osob myslí, že diskriminace v naší společnosti spíše nebo jistě existuje, vlastní zkušenost s ní v tomto věkovém období má 28 % z nich a 66% dotázaných ji zatím nezažilo.

Tab. 12 = otázka č. 14. Definujte prosím, kdy začíná přibližně z Vašeho pohledu stáří:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Ve 40 letech	0	0
V 50 letech	12	18
V 60 letech	18	28
V 70 letech	20	31
Nevím	6	9
Jiné	9	14

V odpovědi jiné byly uvedeny tyto údaje: jak se kdo cítí. Stáří je vlastně od narození. Stáří začíná, když vám lidi přestávají tykat. Je to vnitřní pocit, někdo je starý již ve 30. Co je to stáří, když nestíhám fyzicky nebo psychicky? Není to období, ale duševní stav, je to velmi individuální.

I když se jedná o otázku subjektivní, odpovědělo na ní 31% osob, že stáří začíná v 70 letech, 28% osob, že stáří začíná v 60 letech a 18% osob, že v 50ti letech. Na tuto otázku neumělo odpovědět 9% osob a 14% osob má jiný názor, většinou takový, že počátek stáří se nedá definovat, že jde o subjektivní pocit, viz. uvedené odpovědi výše.

Tab. 13 = otázka č. 15. Vy sami se cítíte- jako komplexní osobnost (po fyzické i psychické stránce) jako příslušníci:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Mladé generace	1	2
Střední generace	43	66
Raného stáří	19	29
Pozdního stáří	0	0
Nevím	2	3

I když se opět jedná o subjektivní otázku zaměřenou na pocit, vnímá sama sebe většina dotázaných osob 66% jako střední generaci, 29% jako generaci raného stáří. Za příslušníka mladé generace se označila jedna osoba a pozdního stáří žádná osoba.

Tab. 14 = otázka č. 16. Svůj zdravotní stav hodnotíte jako:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Dobrý	23	35
Spíše dobrý	36	55
Spíše špatný	3	5
Špatný	1	2
Nevím	2	3

Na tuto otázku odpovědělo kladně 90% dotázaných, což je velmi pozitivní. Jen 2 % respondentů hodnotí svůj zdravotní stav jako špatný a 5% jako spíše špatný.

Tab. 15 = otázka č. 17. Jak vnímáte období stáří:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Spíše pozitivně- ukončení prac. života, více volného času	8	12
Jako přirozenou část života s kladnými i zápornými	52	80
Spíše negativně - spojuji ho s koncem života, úbytkem sil,	5	8
Nevím	0	0
Jiné	0	0

Na tuto otázku odpovědělo 80% respondentů, že berou stáří jako přirozenou část života, kladně ho přijímá 12% dotázaných a 8% dotázaných ho vnímá negativně.

Tab. 16 = otázka č. 18. Cítíte se být v současné době ve svém životě spokojený/á:

Odpověď	Poč.osob	Poč. osob v %
Ano	14	22
Spíše ano	34	52
Spíše ne	11	17
Ne	4	6
Nevím	2	3

Těšná nadpoloviční většina 52% dotázaných odpověděla, že se v současnosti cítí ve svém životě spíše spokojená, jednoznačně spokojenými se cítí 22% dotázaných, spíše nespokojenými 17% respondentů a zcela nespokojenými 6% osob.

11.2 Výsledky průzkumu

Prvním stanoveným cílem bylo zjistit, s čím si respondenti spojují ukončení pracovní kariéry a co pro ně představuje odchod do důchodu. **Hypotézu, že se lidé mezi 50. - 60. rokem na důchod většinou těší** se u skupiny osob, které se účastnily tohoto šetření **nepodařilo vyvrátit**. Nejvíce respondentů - 54% si pojem důchod spojuje s volným časem pro sebe a rodinu. Na druhém místě se umístil pojem špatná finanční situace, se kterou si pojem důchod pojí 26% osob. Pojmy jako neužitečnost, sociální izolace a ztráta kontaktů a známých si spojuje s důchodem 5% dotázaných, 3% lidí neví a 3% dotázaných si pojí pojem důchod s nudou. Jeden vysokoškolsky vzdělaný muž uvedl jako jediný, že si pojem důchod spojuje s pojmem sebevzdělávání. Představa odchodu do důchodu vyvolává kladné pocity a těšení u 34% respondentů. 25% respondentů má v souvislosti s představou penze rozporuplné pocity a 9% dotázaných si důchod spojuje s negativními pocity. Lidé se v důchodu nejvíce těší na to, jak budou mít čas pro sebe, svou rodinu, své koníčky a záliby. Také se těší na to, že se zbaví stresu z dojíždění do zaměstnání, ranního vstávání, stíhání termínů a že si budou moci sami plánovat svůj čas. Mezi nejčastější negativní obavy spojené s odchodem do penze patřil strach z nedostatku financí a existenčních problémů. Dále se objevily obavy spojené se ztrátou sociálních kontaktů a řádu.

Druhým stanoveným cílem bylo zjistit, jak respondenti vnímají finanční situaci seniorů v důchodu a zda si respondenti myslí, že ekonomická situace nutí seniory si v důchodu přivydělávat a zda by i oni sami v penzi pracovali. **Hypotézu, že lidé mezi 50. - 60. rokem vnímají finanční situaci důchodců jako špatnou** se u osob, které se účastnily tohoto šetření také **nepodařilo vyvrátit**. Většina respondentů - 51% se domnívá, že průměrný důchod nezbytné náklady seniorů na život spíše nepokryje, že je jistě nepokryje si myslí 25% dotázaných. Že náklady budou zřejmě pokryty si myslí 12% dotázaných a pouhá 2% dotázaných věří tomu, že nezbytné náklady seniorů na život může důchod plně pokrýt. Pojem důchod si v první řadě spojuje s pojmem špatná finanční situace 26% dotázaných. 17% respondentů uvedlo, že by chtělo v důchodu pracovat na plný úvazek a 55% respondentů na částečný úvazek, přičemž 51% osob by pracovalo z důvodu finanční situace, 15% respondentů by si připadalo užitečnými, 11% osob nechce ztratit kontakt s pracovištěm a kolegy a 12% dotázaných by nepracovalo.

Třetím cílem bylo zjistit, zda respondenti vnímají diskriminaci spojenou s věkem, zda jí sami zažili a při jaké příležitosti. **Hypotézu, že většina osob mezi 50 - 60ti lety vnímá diskriminaci kvůli věku**, se ve skupině osob zúčastněných na tomto šetření rovněž nepodařilo vyvrátit. O tom, že v naší společnosti existuje diskriminace kvůli věku je přesvědčeno 69% dotázaných, že spíše existuje si myslí 23% respondentů. Že v naší společnosti věková diskriminace spíše neexistuje si myslí 3% osob a že neexistuje rovněž 3% osob. Zde můžeme shrnout, že téměř všichni - 92% dotázaných jsou přesvědčeni o tom, že k věkové diskriminaci v naší společnosti dochází. I když si 92% dotázaných osob myslí, že diskriminace v naší společnosti spíše nebo jistě existuje, vlastní zkušenost s ní v tomto věkovém období má 28% z nich a 66% dotázaných ji zatím nezažilo. Nejčastěji se lidé s věkovou diskriminací v tomto věku setkali při hledání zaměstnání - 10 z 18 osob, další osoby uvádí diskriminaci od mladých nadřízených, lékařů, v MHD, od mladších kolegů, kteří se starším vysmívají, když nestačí jejich tempu. Jedna osoba uvedla, že vše se dnes musí vyřizovat přes internet, který ona neovládá, ale jistě je to problém, který postihuje více osob v této generaci.

Čtvrtým cílem bylo zjistit, jak respondenti v tomto období vnímají sami sebe, stárí a zda se cítí být v tomto období spokojeni. **Hypotézu, že se lidé mezi 50 - 60 lety necítí vzhledem ke stárnutí spokojeni**, se u osob zúčastněných na tomto šetření podařilo vyvrátit. Těšná nadpoloviční většina 52% dotázaných odpověděla, že se v současnosti cítí ve svém životě spíše spokojená, jednoznačně spokojenými se cítí být 22% dotázaných, spíše nespokojenými 17% respondentů a zcela nespokojenými 6% osob. Odpověď nevím zvolila 3% osob. Co se vnímání období stárí týká, spíše negativně vnímá období stárí 8% osob, naopak spíše pozitivně jej vnímá 12% dotázaných a 80% osob jej považuje za přirozenou součást života s jeho kladnými i zápornými stránkami.

Platnost dat tohoto šetření se vztahuje pouze k zúčastněné skupině respondentů. Respondenty tohoto dotazníkového šetření byli anonymní uživatelé informačních technologií s rozličným stupněm vzdělání, ekonomické aktivity a bydliště. Toto šetření může sloužit jako předvýzkum v dané oblasti, neboť bylo zjištěno, že respondenti jsou schopní a ochotní odpovídat tímto způsobem, nebáli se vyjádřit vlastní názor a otázky pro ně byly srozumitelné.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce nesoucí název "Psychologické aspekty vnímání sociálních změn u osob nad 50 let" bylo podat přehled o tom, jak lidé v tomto věku vnímají a reagují na změny, které se váží k této životní etapě. Aby tato práce přinesla co nejkonkrétnější poznatky, byla zaměřena především na osoby ve věku mezi 50 - 60 lety.

Teoretická část měla za cíl shrnout teoretické poznatky z dané oblasti. Byla rozdělena do 10 kapitol, které se věnovaly charakteristice pozdní dospělosti, obrazu stáří ve společnosti spojenému s demografickými údaji o stárnutí naší populace a jeho důsledky a proměnou společnosti ve vnímání stáří spojenou s věkovou diskriminací - ageismem. Dále byl podán přehled o stárnutí těla zaměřený na stárnutí orgánů a proměnu jejich funkcí, změnu hormonální produkce, stárnutí nervové soustavy, nejčastější nemoci v tomto období a akceptaci stárnoucího těla. Na něj navázaly kapitoly zaměřené na proměnu genderové role, manželství ve zralém věku, roli prarodiče a proměnu role ve vztahu ke stárnoucím rodičům. Teoretickou část uzavírají kapitoly věnující se ukončení profesní kariéry, odchodu do důchodu, druhému životnímu programu po odchodu do důchodu a nezaměstnanosti v tomto věku.

Průzkumná část této práce vycházela z dotazníkového šetření a jejím cílem bylo zjistit, s čím si lidé ve věku mezi 50 - 60 lety spojují ukončení pracovní kariéry a odchod do důchodu. Na co se nejvíce těší, z čeho mají obavy. Dalším cílem bylo zjistit, jak respondenti vnímají finanční situaci seniorů v důchodu a zda si myslí, že jsou důchodci nuceni si přivydělávat a sami se domnívají, že budou v důchodu pracovat a z jakého důvodu. Třetím cílem bylo zjistit, zda osoby v období mezi 50. - 60. rokem vnímají diskriminaci spojenou s věkem, zda ji samy zažily a pokud ano při jaké příležitosti. Posledním čtvrtým cílem bylo zjistit, jak lidé v tomto období vnímají sami sebe, stárnutí a zda se cítí být v tomto období spokojeni.

Cíl empirického průzkumu se podařilo splnit. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 65 osob. Při průzkumu bylo zjištěno, že do důchodu se těší zhruba třetina dotázaných, čtvrtina dotázaných měla rozporuplné pocity a 9% osob mělo pocity negativní. Nejvíce se lidé těšili na volný čas pro sebe a rodinu, na zbavení se povinností spojených s dojížděním, stíháním termínů, stresem v zaměstnání atd. Téměř třetina dotázaných si ovšem pojem důchod spojovala s negativní finanční situací. Nadpoloviční většina dotazovaných se domnívala, že průměrný důchod nemůže v dnešní době pokrýt nezbytné životní náklady seniorů. Z tohoto důvodu by také většina respondentů v důchodu pracovala na plný či částečný úvazek. Dále bylo zjištěno, že věkovou diskriminaci ve společnosti vnímá téměř sto procent respondentů, přičemž v tomto věku se s ní setkala asi třetina z nich, většinou při hledání zaměstnání. Posledním cílem bylo zjistit, jak lidé vnímají sami sebe. Ukázalo se, že přes negativní stránky stárnutí jako je vyšší nemocnost, větší problém nalézt zaměstnání a věková diskriminace se cítí být v tomto období 74 % respondentů spokojeno a 80 % z nich vnímá stárnutí jako přirozenou část života.

Vzhledem k demografickému vývoji, stárnutí populace a jeho důsledků ve společenské i ekonomické rovině a stále většímu problému nezaměstnanosti osob v této věkové skupině, by toto téma jistě stálo za hlubší zkoumání. Detailněji by mohlo být zpracováno například v diplomové práci, které by tato práce mohla sloužit jako podklad a předvýzkum v dané oblasti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- DESSAINTOVÁ, Marie-Paule. *Nezačínajte stárnout*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999. 231 s. ISBN 80-7178-255-6.
- FARKOVÁ, Marie. *Dospělost a její variabilita*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2009. 136 s. ISBN 978-80-247-2480-5.
- GRUSS (ED.), Peter. *Perspektivy stárnutí : z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. 1.vyd. Praha : Portál, 2009. 224 s. ISBN 978-80-7367-605-6.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. 2.vyd. Praha : Havlíček Brain Team, 2010. 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.
- HRDLIČKA, M.; KURIC, J.; BLATNÝ, M. *Krize středního věku - úskalí a šance*. 1. vyd. Praha : Portál, 2006. 168 s. ISBN 80-7367-168-9.
- MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 3. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2002. 172 s. ISBN 80-86429-08-3.
- PLAŇAVA, Ivo. *Spolu každý sám*. Praha : Lidové noviny, 1998. 218 s. ISBN 80-7106-292-8.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2.vyd. Praha : Portál, 2004. 392 s. ISBN 80-7178-829-5.
- STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. 1. vyd. . Praha : Portál, 1999. 319 s. ISBN 80-7178-274-2.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II. : Dospělost a stáří*. 1. vyd. . Praha : Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
- VIDOVIČOVÁ , Lucie. *Stárnutí, věk a diskriminace - nové souvislosti*. 1. vyd. . Brno : Masarykova univerzita, 2008. 233 s. ISBN 978-80-210-4627-6.

Články z periodik:

- RODRIGUEZ, Veronika. Ty naše choroby české. *Týden*. 2011, roč. XVIII, č. 38/2011, s. 31-37. ISSN 1210-9940.
- NOVOTNÝ, Pavel P. Lidi nad 45 nám neposílejte. *MF Dnes*. 2011, roč. XXII/199, s. A1 , 25. 8. 2011
- VLKOVÁ, Jitka. Předčasné důchody se staly hitem. Lidé se lekli změn. *MF Dnes*, roč. XXII, s. C 1, 13. 10. 2011
- HOVORKOVÁ, Kateřina. Ohrožená skupina? Lidé 55+. *MF Dnes*, roč. XXIII/46, s. C 8, 23. 2. 2012

Internetové zdroje:

Bussinesinfo [online]. Praha, 2011 [cit. 2011-11-01]. Dostupné z:

<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/demograficke-a-socialni-udaje/pohyb-obyvatelestva-rok-2010/1000451/60106/>

Český statistický úřad: Statistická ročenka 2011 [online]. Praha, 2011 [cit. 2012-02-13].

Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2011ediciplan.nsf/kapitola/0001-11-2010-0400>

MPSV: Příspěvek na bydlení [online], Praha 2012. [cit. 2012-02-13]. Dostupné z:

http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prisp_na_bydleni

MPSV: Starobní důchody [online]. Praha, 2011 [cit. 2012-10-21]. Dostupné z:

<http://www.mpsv.cz/cs/618>

MPSV: Statistiky nezaměstnanosti 2011 [online]. Praha, 2012 [cit. 2012-02-11].

Dostupné z:<http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/qrt>

Nezaměstnaný člověk stojí stát téměř 110 tisíc korun ročně, Idnes.cz [online]. 2011 [cit.

2011-10-21]. Dostupné z:http://ekonomika.idnes.cz/nezamestnany-clovek-stoji-stat-temer-110-tisic-korun-rocne-pmu-konomika.aspx?c=A110825_142436_ekonomika_spi

Portál veřejné správy ČR [online]. [cit. 2011-10-21]. Dostupné

z:http://www.portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/697/_s.155/708?uzel=541&POSTUPID=82&PRVEK_ID=627

Portál veřejné správy ČR [online]. [cit. 2011-10-21]. Dostupné z:

http://www.portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/697/_s.155/708?uzel=541&POSTUPIID=82&PRVEK_ID=619

SEZNAM TABULEK:

TAB. 1 = OTÁZKA Č. 3. VZDĚLÁNÍ:	47
TAB. 2 = OTÁZKA Č. 4. BYDLIŠTĚ:.....	47
TAB. 3 = OTÁZKA Č. 5. V SOUČASNOST JSTE:.....	48
TAB. 4 = OTÁZKA Č. 6. JAKÉ POCITY VE VÁS VYVOLÁVÁ PŘEDSTAVA ODCHODU DO DŮCHODU?	48
TAB. 5 = OTÁZKA Č. 7. S ČÍM SI V PRVÉ ŘADĚ SPOJUJETE POJEM DŮCHOD:	49
TAB. 6 = OTÁZKA Č. 8. POKUD BYSTE MĚL I TU MOŽNOST, PRACOVAL BYSTE V DŮCHODU:.....	49
TAB. 7 = OTÁZKA Č. 9. V PŘÍPADĚ, ŽE BYSTE CHTĚL PRACOVAT I V DŮCHODU, Z JAKÉHO BY TO BYLO DŮVODU:.....	49
TAB. 8 = OTÁZKA Č. 10. POKRYJE DLE VAŠEHO NÁZORU PRŮMĚRNÝ DŮCHOD NÁKLADY SENIORŮ SPOJENÉ S BYDLENÍM, OBŽIVOU, LÉKY OŠACENÍM:.....	50
TAB. 9 = OTÁZKA Č. 11. MYSLÍTE SI, ŽE JE NUTNÉ V RÁMCI DŮCHODOVÉ REFORMY ZVYŠOVAT VĚK ODCHODU DO PENZE:	50
TAB. 10 = OTÁZKA Č. 12. EXISTUJE DLE VAŠEHO NÁZORU V NAŠÍ SPOLEČNOSTI DISKRIMINACE KVŮLI VĚKU:	51
TAB. 11 = OTÁZKA Č. 13. SETKAL/A JSTE SE VY SÁM/SAMA V TOMTO VĚKOVÉM OBDOBÍ S DISKRIMINACÍ KVŮLI VĚKU:	51
TAB. 12 = OTÁZKA Č. 14. DEFINUJTE PROSÍM, KDY ZAČÍNÁ PŘIBLIŽNĚ Z VAŠEHO POHLEDU STÁŘÍ:.....	52
TAB. 13 = OTÁZKA Č. 15. VY SAMI SE CÍTÍTE- JAKO KOMPLEXNÍ OSOBNOST (PO FYZICKÉ I PSYCHICKÉ STRÁNCE) JAKO PŘÍSLUŠNÍCI:	52
TAB. 14 = OTÁZKA Č. 16. SVŮJ ZDRAVOTNÍ STAV HODNOTÍTE JAKO:	53
TAB. 15 = OTÁZKA Č. 17. JAK VNÍMÁTE OBDOBÍ STÁŘÍ:.....	53
TAB. 16 = OTÁZKA Č. 18. CÍTÍTE SE BÝT V SOUČASNÉ DOBĚ VE SVÉM ŽIVOTĚ SPOKOJENÝ/Á:.....	53
TAB. 17 - DOPLŇUJÍCÍ ODPOVĚDI K OTÁZCE Č. 6.....	XII
TAB. 18 - SPECIFIKACE ODPOVĚDI JINÉ NA OTÁZKU Č. 7.....	XIII
TAB. 19 - SPECIFIKACE ODPOVĚDI JINÉ NA OTÁZKU Č. 9.....	XIII
TAB. 20 - DOPLŇUJÍCÍ ODPOVĚDI K OTÁZCE Č. 13.....	XIV
TAB. 21 SPECIFIKACE ODPOVĚDI JINÉ NA OTÁZKU Č. 14	XIV

SEZNAM GRAFŮ:

GRAF 1: NEZAMĚŠTNANOST V ČR K 31. 12. 2011 DLE VĚKU NEZAMĚŠTNANÝCH.....	38

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A – DOTAZNÍK.....	I
PŘÍLOHA B – DATOVÁ MATICE	VII
PŘÍLOHA C - KÓDOVACÍ KLÍČ.....	IX
PŘÍLOHA D - DOPLŇUJÍCÍ ODPOVĚDI.....	XII

PŘÍLOHY

Příloha A – Dotazník

Dotazník - bakalářská práce Petra Stráňavová

Dobrý den, jmenuji se Petra Stráňavová a jsem studentkou 3. ročníku oboru Vzdělávání dospělých na Univerzitě J. A. Komenského. V současné době pracuji na své bakalářské práci s tématem Psychologické aspekty percepce sociálních změn u osob nad 50 let. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění tohoto dotazníku, který bude podkladem pro její praktickou část. Cílem tohoto šetření je zjistit, jak lidé mezi 50 - 60ti lety vnímají stáří, odchod do důchodu a věkovou diskriminaci. Dotazník je anonymní, obsahuje 18 otázek a jeho vyplnění by Vám nemělo trvat déle než 10 min. Vyberte prosím vždy jednu vyhovující odpověď. Dotazník je určen pouze osobám mezi 50 - 60ti lety! Předem Vám moc děkuji za Váš čas a ochotu!!

*Povinné pole

1. Je Vám mezi 50 - 60 lety: *

- ano
- ne

2. Pohlaví: *

- muž
- žena

3. Vzdělání: *

- základní
- střední bez maturity
- střední s maturitou
- VOŠ
- vysokoškolské

4. Bydliště: *

- do 2 000 obyvatel
- 2 000 - 10 000 obyvatel
- 10 000 - 50 000 obyvatel
- nad 50 000 obyvatel

5. V současnosti jste: *

- zaměstnaný
- podnikám jako OSVČ
- nezaměstnaný
- v důchodu
- pobírám částečný nebo plný důchod a zároveň pracuji na plný nebo částečný úvazek

6. Jaké pocity ve Vás vyvolává představa odchodu do důchodu: *

- kladné, těším se
- rozporuplné pocity
- negativní, obavy
- nevím
- již v důchodu jsem

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli kladně, napište prosím na co se nejvíce těšíte :

Pokud jste na otázku č. 6 odpověděli negativní, obavy; napište prosím z čeho máte největší obavy:

7. S čím si v první řadě spojujete pojem důchod: *

- volný čas pro sebe a rodinu
- nuda
- špatná finanční situace
- neúčinnost
- sociální izolace, ztráta kontaktů a známých
- nevím
- Jiné:

8. Pokud byste měl tu možnost, pracoval byste i v důchodu: *

- na plný úvazek
- na částečný úvazek
- nepracoval
- nevím

9. V případě, že byste chtěl pracovat i v důchodu, z jakého by to bylo důvodu:

- finanční situace
- doma bych se nudil
- nechci ztratit kontakt s pracovištěm a kolegy
- připadal bych si užitečný
- nepracoval bych
- Jiné:

10. Pokryje dle Vašeho názoru průměrný důchod náklady seniorů spojené s bydlením, obživou, léky a ošacením: *

- ano
- spíše ano
- spíše ne
- ne
- nevím

11. Myslíte si, že je nutné v rámci důchodové reformy zvyšovat věk odchodu do penze: *

- ano
- spíše ano
- spíše ne
- ne
- nevím

12. Existuje dle Vašeho názoru v naší společnosti diskriminace kvůli věku: *

- ano
- spíše ano
- spíše ne
- ne
- nevím

13. Setkal/a jste se Vy sám/sama v tomto věkovém období s diskriminací kvůli věku: *

- ano
- ne
- nevím

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli ano, napište prosím při jaké příležitosti:

14. Definujte prosím, kdy začíná přibližně z Vašeho pohledu stáří: *

- ve 40 letech
- v 50 letech
- v 60 letech
- v 70 letech
- nevím
- Jiné:

15. Vy sami se cítíte - jako komplexní osobnost (po fyzické i psychické stránce) jako příslušníci: *

- mladé generace
- střední generace
- raného stáří
- pozdního stáří
- nevím

16. Svůj zdravotní stav hodnotíte jako: *

- dobrý
- spíše dobrý
- spíše špatný
- špatný
- nevím

17. Jak vnímáte období stáří: *

- spíše pozitivně - ukončení pracovního života, více volného času v důchodu
- jako přirozenou část života s kladnými i zápornými stránkami
- spíše negativně - spojuji ho s koncem života, úbytkem sil, financí aj.
- nevím
- Jiné:

18. Cítíte se být v současné době ve svém životě spokojený/á: *

- ano
- spíše ano
- spíše ne
- ne
- nevím

Ještě jednou děkuji za vyplnění!

Příloha B – Datová matice

DOT.	ZNAK																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	1	1	1	2	4	5	1	4	1	5	4	1	2	5	2	4	2	3
2	1	1	1	1	4	5	3	2	1	4	3	1	2	3	3	2	3	3
3	1	2	2	1	1	1	1	3	5	4	4	1	2	4	3	2	1	2
4	1	1	1	4	1	1	1	3	5	2	4	1	2	2	3	1	3	4
5	1	1	2	2	1	1	1	3	5	3	3	4	1	2	2	1	1	3
6	1	1	2	2	1	1	1	4	1	3	5	4	2	2	2	2	1	2
7	1	2	3	1	1	3	3	3	1	4	4	1	1	2	3	3	3	4
8	1	1	3	4	1	4	6	2	1	3	4	1	2	5	5	5	2	5
9	1	2	5	4	2	2	3	2	1	3	4	1	2	5	5	5	2	5
10	1	2	5	4	2	3	1	2	1	3	1	1	2	3	2	2	2	4
11	1	1	3	3	1	2	1	1	3	5	2	1	2	4	2	2	2	1
12	1	1	3	4	5	5	4	2	4	2	3	1	1	3	3	2	3	2
13	1	1	5	4	1	1	1	2	1	2	4	1	2	6	2	2	2	2
14	1	1	1	2	4	3	3	1	1	3	4	2	2	2	3	2	2	2
15	1	2	3	2	2	1	1	2	1	3	2	1	1	4	2	2	2	2
16	1	1	3	3	4	5	1	3	5	3	2	1	1	4	2	1	2	2
17	1	1	2	3	1	1	1	2	1	4	3	2	1	4	2	2	1	2
18	1	2	5	4	1	2	4	1	4	4	2	2	2	4	2	2	2	2
19	1	2	3	4	3	2	3	2	1	3	4	1	2	4	2	2	2	3
20	1	1	5	3	4	5	3	2	1	3	2	1	1	6	2	1	2	2
21	1	1	3	1	1	1	1	3	5	4	4	1	2	5	2	2	1	3
22	1	2	5	4	5	2	7	2	6	4	4	1	2	3	3	2	2	2
23	1	2	2	1	2	4	3	1	1	4	4	1	2	5	2	3	2	4
24	1	1	5	2	1	2	1	2	1	4	4	1	1	2	2	1	2	2
25	1	1	3	2	4	5	2	2	3	3	5	2	2	4	2	2	2	3
26	1	2	5	2	2	1	7	2	6	5	2	1	1	6	1	1	2	1
27	1	1	1	4	4	5	3	2	1	4	4	1	1	3	3	2	2	2
28	1	1	3	1	1	1	1	3	5	3	4	1	2	5	2	2	2	2
29	1	2	5	1	1	1	1	2	4	3	4	3	2	3	2	2	2	2
30	1	1	3	1	1	3	3	1	1	4	4	1	2	2	3	2	3	3
31	1	2	5	1	1	1	1	2	3	3	1	2	2	4	2	2	2	1
32	1	1	2	4	1	4	1	4	1	3	4	2	2	2	3	2	2	2
33	1	1	5	4	1	2	1	3	1	4	4	1	2	3	2	2	2	2
34	1	2	5	4	1	4	1	1	1	2	2	2	1	6	2	1	2	2
35	1	2	3	4	1	1	1	2	4	3	3	2	2	2	2	2	1	2
36	1	1	2	4	1	2	3	2	1	3	4	1	2	6	2	1	2	3

DOT.	ZNAK																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
37	1	1	3	4	1	2	1	2	4	3	3	2	2	4	2	1	2	1
38	1	1	5	4	1	1	1	2	4	3	3	1	1	4	2	1	2	2
39	1	2	3	4	1	1	1	3	1	4	3	1	2	2	2	3	2	2
40	1	1	3	1	5	4	5	2	4	3	2	1	2	3	2	1	2	2
41	1	1	5	1	1	2	3	1	1	3	4	2	1	3	3	2	2	2
42	1	1	3	4	2	4	1	2	2	5	4	5	2	4	2	1	2	1
43	1	2	3	3	1	1	1	2	3	2	3	2	2	6	2	1	1	1
44	1	1	3	2	1	1	1	3	1	2	1	1	2	3	3	1	2	1
45	1	1	3	2	1	3	3	1	1	4	3	1	1	3	2	2	2	2
46	1	1	2	3	1	4	1	2	2	5	3	1	2	4	3	2	2	1
47	1	2	2	3	1	4	1	2	4	3	4	1	2	4	3	2	2	1
48	1	1	1	4	1	2	3	2	1	3	4	1	1	4	2	1	2	3
49	1	1	3	4	1	2	2	2	4	1	3	1	1	4	2	1	2	1
50	1	2	3	3	4	5	1	3	5	3	3	2	3	4	3	2	2	2
51	1	2	2	1	1	3	5	2	3	3	4	1	3	2	2	2	2	1
52	1	1	3	1	4	5	1	2	4	4	4	2	3	4	2	1	2	2
53	1	2	3	2	5	1	4	2	2	2	1	1	2	3	3	1	2	1
54	1	1	3	4	1	1	1	3	5	2	4	2	2	3	3	2	2	2
55	1	1	2	3	1	1	1	2	1	3	5	2	2	3	3	1	2	2
56	1	1	3	2	1	4	3	2	1	3	3	1	1	6	2	2	2	2
57	1	2	3	4	1	1	7	2	6	3	4	1	2	6	3	1	2	2
58	1	1	3	3	1	2	3	1	2	4	3	1	2	4	2	1	2	2
59	1	1	2	4	1	2	3	3	1	3	4	1	1	3	2	2	2	3
60	1	1	3	1	1	2	5	1	3	5	2	1	2	4	2	2	2	2
61	1	2	3	1	1	4	3	4	1	3	4	1	2	6	2	2	1	2
62	1	2	5	3	1	4	6	1	3	3	4	1	2	3	2	1	2	1
63	1	1	5	2	1	1	1	2	1	3	3	1	2	2	2	2	2	2
64	1	2	5	4	2	4	1	2	1	4	4	3	2	3	2	1	2	1
65	1	1	3	1	3	2	1	4	1	3	4	1	3	3	2	2	2	3

Příloha C - kódovací klíč

Znak 1 = Je Vám mezi 50 - 60 lety:

Ano = 1

Ne = 2

Znak 2 = Pohlaví:

Žena = 1

Muž = 2

Znak 3 = Vzdělání:

Základní = 1

Střední bez maturity = 2

Střední s maturitou = 3

VOŠ = 4

Vysokoškolské = 5

Znak 4 = Bydliště:

Do 2 000 obyvatel = 1

2 000 – 10 000 obyvatel = 2

10 000 – 50 000 obyvatel = 3

nad 50 000 obyvatel = 4

Znak 5 = V současnost jste:

Zaměstnaný = 1

Podnikám jako OSVČ = 2

Nezaměstnaný = 3

V důchodu = 4

Pobírám částečný nebo plný důchod a zároveň pracuji = 5

Znak 6 = Jaké pocity ve Vás vyvolává představa odchodu do důchodu?

Kladné, těším se = 1

Rozporuplné pocity = 2

Negativní obavy = 3

Nevím = 4

Již v důchodu jsem = 5

Znak 7 = S čím si v prvé řadě spojujete pojem důchod:

Volný čas pro sebe a rodinu = 1

Nuda = 2

Špatná finanční situace = 3

Neužitečnost = 4

Sociální izolace, ztráta kontaktů a známých = 5

Nevím = 6

Jiné = 7

Znak 8 = Pokud byste měl i tu možnost, pracoval byste v důchodu:

Na plný úvazek = 1

Na částečný úvazek = 2

Nepracoval = 3

Nevím = 4

Znak 9 = V případě, že byste chtěl pracovat i v důchodu, z jakého by to bylo důvodu:

Finanční situace = 1

Doma bych se nudil = 2

Nechci ztratit kontakt s pracovištěm a kolegy = 3

Připadal bych si užitečný = 4

Nepracoval bych = 5

Jiný = 6

Znak 10 = Pokryje dle Vašeho názoru průměrný důchod náklady seniorů spojené s bydlením, obživou, léky ošacením:

Ano = 1

Spíše ano = 2

Spíše ne = 3

Ne = 4

Nevím = 5

Znak 11 = Myslíte si, že je nutné v rámci důchodové reformy zvyšovat věk odchodu do penze:

Ano = 1

Spíše ano = 2

Spíše ne = 3

Ne = 4

Nevím = 5

Znak 12 = Existuje dle Vašeho názoru v naší společnosti diskriminace kvůli věku:

Ano = 1

Spíše ano = 2

Spíše ne = 3

Ne = 4

Nevím = 5

Znak 13 = Setkal/a jste se Vy sám/sama v tomto věkovém období s diskriminací kvůli věku:

Ano = 1

Ne = 2

Nevím = 3

Znak 14 = Definujte prosím, kdy začíná přibližně z Vašeho pohledu stáří:

Ve 40 letech = 1

V 50 letech = 2

V 60 letech = 3

V 70 letech = 4

Nevím = 5

Jiné = 6

Znak 15 = Vy sami se cítíte- jako komplexní osobnost (po fyzické i psychické stránce) jako příslušníci:

Mladé generace = 1

Střední generace = 2

Raného stáří = 3

Pozdního stáří = 4

Nevím = 5

Znak 16 = Svůj zdravotní stav hodnotíte jako:

Dobrý = 1

Spíše dobrý = 2

Spíše špatný = 3

Špatný = 4

Nevím = 5

Znak 17 = Jak vnímáte období stáří:

Spíše pozitivně- ukončení prac. života, více volného času v důchodu = 1

Jako přirozenou část života s kladnými i zápornými stránkami = 2

Spíše negativně - spojuji ho s koncem života, úbytkem sil, financí, aj. = 3

Nevím = 4

Jiné = 5

Znak 18 = Cítíte se být v současné době ve svém životě spokojený/á:

Ano = 1

Spíše ano = 2

Spíše ne = 3

Ne = 4

Nevím = 5

Příloha D - doplňující odpovědi

Tab. 17 - Doplňující odpovědi k otázce č. 6

Dotazník	Pokud jste na otázku č. 6 odpověděli kladně, napište prosím na co se nejvíce těšíte :	Pokud jste na otázku č. 6 odpověděli negativní, obavy; napište prosím z čeho máte největší obavy:
3	nemuset do práce, vstávat, dojíždět	
5	na spánek a klid	
6	na klid	
7		finance
10		jestli nějaký důchod budu dostávat
11		Vyhovuje mi, když můj život má řád, který je daný pracovní povinnostmi. Obávám se, že odchodem do důchodu o tento řád přijdu, což mi nebude prospívat. Je to záležitost vůle.
14		Nezvládneme finančně pokryt výdaje
15	více času na mimopracovní aktivity	
17	budu mít více času na své koníčky	
18		nejistota
21	budem sa venovať svojím záľubám	
24		z existenčních problémů
26	že budu pořád pracovat co to půjde	
28	na záhradu a turistiku	
31	že budu pánem svého času	
33	volný čas	z čeho budu žít
34	Je mi 52, o důchodu jsem vůbec nepřemýšlel zatím.	
35	volny cas	
36		nevím jestli se na mě dostane vůbec výplata a kolik, abych nebyla jak žebrák
37	na volny cas v prirode	
38	na volny cas v prirode s rodinou a priatelmi	
39	klid	
41		finanční zabezpečení a péče o zdraví
43	budu si užívat, cestovat, vše na co nebyl dříve čas	

Dotazník	Pokud jste na otázku č. 6 odpověděli kladně, napište prosím na co se nejvíce těšíte :	Pokud jste na otázku č. 6 odpověděli negativně, obavy; napište prosím z čeho máte největší obavy:
44	zbavení se stresu ze zaměstnání, neustálé stíhání termínů. Více času rodině, malou vnučku, nemocnou maminku.	
45		nedostatek financí
51		peníze
52	sama si programuju volný čas, nemusím pozerat na hodinky či stíhat včas do práce, jen kdyby ten důchod byl vyšší, aby som si ho mohla naplno užívat	
53	budu mít konečně čas na své záliby	
55	na dostatek času a malou jistotu peněz	
57	život bez stresu v open space	
59		finance
60		že nebudu mezi lidmi
63	čas pro sebe	
65		finanční problémy

Tab. 18 - Specifikace odpovědi jiné na otázku č. 7

Dotazník	7. S čím si v první řadě spojujete pojem důchod:
22	není nic v první řadě
26	sebevzdělání
57	bez ohledu na zhoršení finanční situace volný čas pro sebe

Tab. 19 - Specifikace odpovědi jiné na otázku č. 9

Dotazník	9. V případě, že byste chtěl pracovat i v důchodu, z jakého by to bylo důvodu:
22	první 4 důchodů
26	pro zábavu
57	zlepšil bych si finanční situaci a připadal si užitečný

Tab. 20 - Doplňující odpovědi k otázce č. 13

Dotazník	Pokud jste na otázku č. 13 odpověděli ano, napište prosím při jaké příležitosti:
7	při hledání zaměstnání
11	Diskriminace není moje zkušenost, ale přítelkyně se s ní setkala.
12	vše se vyřizuje přes internet, který neovládám
15	hledání zaměstnání
16	byla jsem propuštěna ze zaměstnání 2 roky před dosažením důchodového věku jako neperspektivní zaměstnanec ve státní správě
17	úsměšky ze strany mladších spolupracovníků, že nestačím jejich tempu, nevyznám se v moderních technologiích apod.
20	hledání zaměstnání
24	firma dává přednost mladým
26	když mi bylo 50, zdál jsem se jim starý
27	prodavačka
34	v práci od šéfa pod 30let
38	hľadanie pracovneho miesta
41	hledání zaměstnání
45	hľadanie pracovných miest
48	Při pohovoru do zaměstnání
49	v obchodě, v mhd
56	nabídka zaměstnání
59	u lékařů

Tab. 21 Specifikace odpovědi jiné na otázku č. 14

Dotazník	14. Definujte prosím, kdy začíná přibližně z Vašeho pohledu stáří:
13	v 55 letech
20	velmi individuální
26	jak se cítíte, ale vlastně od narození
34	mládí ani stáří není období života od-do ale duševní stav
36	když vám lidi přestávají tykat
43	je to vnitřní pocit, někdo je starý ve 30
56	jak se kdo cítí
57	Co je to stáří, když nestíhám psychicky nebo fyzicky?
61	75

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Petra Stráňavová

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Psychologické aspekty percepce sociálních změn u osob nad 50 let

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 50

Celkový počet stran příloh: 14

Počet titulů české literatury a pramenů: 15

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 8

Vedoucí práce: Mgr. Blanka Farková